

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA TĚLESNÉ VÝCHOVY A SPORTU
Katedra atletiky, sportů a pobytu v přírodě

**Využití her v přírodě v rámci víkendů pro otce s
dospívajícím synem**

Bakalářská práce

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Ivana Turčová, Ph.D.

Vypracoval:
Bc. Ondřej Lednický

Praha, prosinec 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne:

Ondřej Lednický

.....

.....

Poděkování

Děkuji PhDr. Ivaně Turčové, Ph.D. za odborné vedení práce, za podnětné připomínky a konzultace. Dále děkuji své ženě Marii za trpělivost a podporu, kterou mi po celou dobu studia poskytovala.

Svoluji k zapůjčení své bakalářské práce ke studijním účelům.

Prosím, aby byla vedena přesná evidence vypůjčovatelů, kteří musejí pramen převzaté literatury řádně citovat.

Jméno a příjmení: Číslo obč. průkazu: Datum vypůjčení: Poznámka:

Abstrakt

Název práce: Využití her v přírodě v rámci víkendů pro otce s dospívajícím synem

Cíl práce: Rešerše literatury k tématu využití her v přírodě v programech pro otce s dospívajícím synem, zmapování existujících akcí v Čechách a v zahraničí a návrh programu víkendu pro otce s dospívajícím synem.

Vlastní rešerše: Na víkendu pro otce s dospívajícím synem se setkávají dvě různé cílové skupiny víkendu – adolescentní syn a otec zpravidla ve středním věku. Jejich vztah je významně ovlivněn jak psychologickými, fyzickými a sociálními aspekty těchto životních etap, tak i historií vzájemného vztahu v průběhu života. Cílem víkendu je vzájemný vztah budovat a prohloubit. Návrh programu víkendu je tvořen metodou dramaturgie, k dosažení cíle je možné využít hry v přírodě, především hry zaměřené na spolupráci a prohloubení důvěry. Celý víkend je pak zakončen přechodovým rituálem vykročení na cestu k dospělosti pro syny. Průchod rituálem dává mladíkovi prostor pro trvalou životní změnu.

Diskuze a závěr: Hry v přírodě a dobrodružné hry jsou významnou součástí víkendového programu pro otce s dospívajícím synem, protože pomáhají utvářet atmosféru víkendu, podporují spolupráci a přinášejí silné zážitky. Přesto mají jen podpůrnou funkci, protože vrcholem celého programu je přechodový rituál vykročení na cestu k dospělosti.

Klíčová slova: outdoorové aktivity, hry v přírodě, otec a syn, přechodové rituály, puberta, adolescence, krize středního věku, spolupráce, důvěra

Abstract

Title: Outdoor activities during weekend programmes for a father and adolescent son

Aim: Literature review on using outdoor activities in programmes for fathers with adolescent sons. To map existing events in the Czech Republic and abroad and to propose a weekend program for fathers with adolescent sons.

Literature review: During the weekend for a father with a teenage son, two different target groups of the weekend meet – an adolescent son and a father, usually in middle age. Their relationship is significantly influenced by psychological, physical and social aspects of these life stages, as well as the history of mutual relationship during their lives. The goal of the weekend is to build and deepen the mutual relationship. The proposal of the weekend programme is made according to the dramaturgy method. To achieve the goal, it is possible to use games in nature, especially games focused on cooperation and trust. The whole weekend is then finished with a transition ritual for sons to step onto the road to adulthood. Going through the ritual gives the young man space for a permanent life change.

Discussion and conclusion: Outdoor activities and adventure games are an important part of the weekend programme for a father with an adolescent son, because they help to shape the atmosphere of the weekend, encourage cooperation and bring powerful experiences. Nevertheless, they only have a supporting function, because the highlight of the entire programme is the rite of passage of stepping onto the path to adulthood.

Keywords: outdoor activities, outdoor games, father and son, ROP – rites of passage, adolescence, midlife crisis, cooperation, trust

Obsah

1	Úvod.....	9
2	Cíle a úkoly práce	11
2.1	Cíle práce	11
2.2	Úkoly práce.....	11
2.3	Struktura práce	11
3	Fyzický, psychický a sociální vývoj jedince.....	13
3.1	Období adolescence	13
3.1.1	Tělesná zralost	13
3.1.2	Vývoj identity a vztahů.....	14
3.1.3	Generační konflikt	15
3.2	Období střední dospělosti	15
3.2.1	Stabilita, klid, pokles výkonu	15
3.2.2	Krize středního věku.....	16
3.2.3	Období „druhého dechu“	16
3.3	Vztah otec – syn.....	17
3.3.1	První rok života	18
3.3.2	Batole (2 – 3 roky).....	18
3.3.3	Předškolní věk (3 – 6 let).....	19
3.3.4	Mladší školní věk (6 – 11 let).....	20
3.3.5	Pubescence (11 – 15 let).....	21
3.3.6	Adolescence (15 – 20 let)	23
4	Zmapování akcí v ČR a zahraničí.....	24
4.1	Otec s dospívajícím synem	24
4.2	Otec se synem – budování vztahu.....	25
4.3	Otec a syn – společné tvoření	26
4.4	Zahraníčí	28
4.5	Zhodnocení absolvované akce Otec s dospívajícím synem I.....	29
5	Hry a jejich místo při tvorbě programu.....	31
5.1	Co je to vlastně hra	31
5.1.1	Agón, alea, mimikry, ilinx.....	32
5.2	Typologie her v přírodě.....	33
5.2.1	Kooperativní hry a výzvodové aktivity	34
5.3	Vedení her.....	37
6	Rituály.....	39

6.1	Typologie rituálů.....	40
6.2	Rituály přechodu do dospělosti.....	41
6.3	Rituály a výzvodové aktivity	42
6.3.1	Rituál jako hra	43
7	Návrh programu víkendu pro otce a dospívajícího syna.....	44
7.1	Metoda dramaturgie	44
7.2	Program víkendu pro otce s dospívajícím synem	46
7.2.1	Práce na hlavním tématu.....	46
7.2.2	Scénář	48
7.2.3	Hry a aktivity	50
7.2.4	Přednášky a skupinky	56
7.3	Závěrečný rituál vykročení na cestu	58
8	Diskuze a závěr	61
8.1	Diskuze	61
8.2	Závěr	63
	Seznam obrázků.....	64
	Použitá literatura.....	65
	Příloha 1: Biblický příběh Samsona	i

1 Úvod

Nápad napsat bakalářskou práci na téma vztahu mezi otcem a synem ve mně uzrával delší dobu, během které jsem hledal možnost, jak toto téma propojit se specializací mého studia, s Aktivitami v přírodě.

Po počátečním tápání jsem na popud frekventantů prozkoumal nabídku Centra pro rodinu (Centrum pro rodinu, 2022), které realizuje cyklus kurzů pro otce s dospívajícím synem (dva víkendy pro otce a syna a tři navazující víkendy pro dospělé syny). Program se mi svým pojetím velice zalíbil, a protože se osobně znám s pořadatelem kurzů, rozhodl jsem se vydat tímto směrem.

Proč se tedy práce jmenuje **“Využití her v přírodě v rámci víkendů pro otce s dospívajícím synem“**? V průběhu práce jsem měl příležitost svou prvotní motivaci prozkoumat a přehodnotit, výsledkem jsou tyto hlavní důvody:

Osobní – od roku 2010 jezdím na akce chlapské skupiny Chlapi ze severu spolku Centrum pro rodinu. Témata setkání se věnují mužské identitě a mužské spiritualitě v současné české (a širěji i euroamerické) společnosti.

Zdá se být nesporné, že zatímco emancipace žen pokračuje mílovými kroky a je jí věnována velká pozornost jak ze strany politiků, tak i odborných kruhů, téma mužské identity je víceméně opomíjeno. Přitom role mužů v naší společnosti se dramaticky mění a podobně se mění i náhledy na přijatelné chování mužů – viz. např. hnutí MeeToo a problematika sexuálního obtěžování.

Nechci zde obhajovat deviantní chování jedinců, ale hyperkorektní požadavky společnosti v oblasti vztahů muž – žena (a nejen v této oblasti) vedou k velkému znejistění ohledně vhodného chování mužů. Staré normy jsou odmítány, ale nové nebyly jasně definovány. Tak se lehce může stát, že totožný namlouvací rituál bude jednou ženou v určité situaci vyhodnocen jako vhodný a žádoucí, zatímco v jiném případě již bude hodnocen jako obtěžování se sexuálním kontextem. Jaká je tedy správná norma pro mužovo chování? Odpověď nyní neexistuje.

Stejně tak nechci adorovat tradiční rozdělení rolí v rodině, kdy muž je ochráncem a živitelem rodiny, žena je pečovatelkou a strážkyní rodinného krbu – sám rodinu mám a toto rozdělení jsem nikdy nebral jako jediné možné.

Podobně se mění i sociální prostředí v práci, žena v roli manažerky není výjimkou a jí podřízený muž je postaven do role, na kterou tradičně nebyl připravován.

Chci poukázat na skutečnost, že bourání těchto tradičních modelů soužití není doprovázeno budováním celospolečensky přijatelných modelů nových. Tím pádem žijeme v určitém vakuu a – když použiji metaforu – v tomto vakuu nejsme schopni přežít.

Výše uvedené příklady ilustrují problém, se kterým jsme my muži denně konfrontováni – jaké je naše nové místo v tomto světě a v této společnosti? A přirozeně následuje další otázka – jak se mohu na (neznámé nebo nejasné) požadavky současnosti připravit? K tomu připojuji další otázku nás otců – jak na život v budoucím světě připravit naše syny?

Jednu z možných odpovědí na poslední otázku bych chtěl předestřít v této práci – totiž posílením vztahu otec – syn v období dospívání umožnit synům objevit a přijmout své mužství, mužskou spiritualitu a stát se úplnými a svobodnými muži. Přitom chci využít nových rituálů, které tento přechod do dospělosti umožní. Tento program bych chtěl nabídnout i dalším mužům a otcům s nadějí, že tím pracuji pro lepší budoucnost mou i celé naší společnosti.

Studijní – téma vztahu otec a syn i přerod chlapce v muže vnímám především jako téma psychologické a sociální. Proč jsem se přesto rozhodl psát takto zaměřenou práci na FTVS? Protože na cestě k dospělosti chci využít prostředky, se kterými jsem se seznámil v průběhu studia – hry v přírodě a zkušenostní učení.

Moje zkušenost je taková, že mužské přátelství se buduje především společnou prací, až poté sdílením prožitků slovem nebo písmem. Řešení „problémů“ – píši v uvozovkách, protože se bude jednat vždy o hravou formu – v jednotlivých hrách vytváří prostor pro sblížení otce se synem, vybudování a posilování mužného přátelství mezi nimi a následně i tolik potřebnou upřímnou a otevřenou komunikaci.

Výzvové aktivity zase navozují krajní situace, kdy se odkrývá pravý charakter osobnosti aktéra. Pro syny může být překvapující zjištění, že jejich otec není žádný superman (navzdory tomu, že se tak často tváří), otec zase ku svému prospěchu může být konfrontován s počínající převahou syna na poli fyzických a možná i duševních výkonů. Před oba pak klade za úkol se s tímto nezvyklým, možná i nepříjemným, poznáním vyrovnat a integrovat vše do nové pozměněné osobnosti (tématu integrity a osobní identity se budu věnovat v odborné části práce).

2 Cíle a úkoly práce

2.1 Cíle práce

Hlavním cílem práce je rešerše literatury týkající se programů aktivit v přírodě určených pro otce a jejich dospívající syny. Dílčím cílem je zhodnocení významu her v přírodě v rámci víkendu pro otce s dospívajícím synem.

2.2 Úkoly práce

1. Shrnutí sociálně psychologických aspektů vztahu otec – syn v období dospívání.
2. Zmapování akcí tohoto typu v ČR, případně v zahraničí.
3. Zhodnocení absolvované akce – „Víkend pro otce s dospívajícím synem I.“
4. Návrh programu pro tento typ akce.

2.3 Struktura práce

Bakalářská práce má 3 části.

První část tvoří kapitoly 1 – 2 a zahrnuje úvod, cíle a úkoly práce.

Druhá část práce má rešeršní charakter a zahrnuje kapitoly 3 – 7.

Kapitola 3 je věnována psychologickým a sociálním aspektům vztahu otec – syn, pozornost věnuji jak kritickému období života v době kurzu (pro syna je to adolescence, pro otce střední dospělost s krizí středního věku), tak i kontinuálnímu vývoji vztahu mezi otcem a synem v průběhu života. Při tvorbě této kapitoly jsem se opíral především o díla našich předních psychologů prof. Pavla Říčana (vývojová psychologie) a prof. Zdeňka Matějčka (dětská psychologie).

Kapitola 4 obsahuje typologii akcí, které jsou pro otce a syny nabízeny v Čechách i v zahraničí.

Kapitola 5 je věnována stručnému náhledu do problematiky kooperativních her a výzvnových aktivit – jak je můžeme využít při tvorbě programu víkendu, zmíním i význam podobnosti výzvnových aktivit s rituály.

Kapitola 6 je pak věnována rituálům, především rituálům přechodovým, protože uvedení do dospělosti je typickým příkladem tohoto typu rituálu. Poukáži zde na skutečnost, že význam rituálů v západní společnosti upadá, přitom nám rituály pomáhají vyrovnat se s novými životními situacemi.

Poslední kapitola rešerše je věnována tvorbě a popisu programu pro první víkend Otce s dospívajícím synem. Při tvorbě programu jsem zohlednil jak psychosociální determinanty, tak i poznatky o zapojení her do programu. Vrcholem celého programu je rituál uvedení na cestu k dospělosti, kterou účastníci – synové rituálem zahajují.

3 Fyzický, psychický a sociální vývoj jedince

Pro zařazení her do programu víkendu otce se synem je třeba vycházet ze znalosti stavu účastníků – jak fyzického, tak psychického. V následující kapitole popíši fyzický, psychický a sociální vývoj jedince v období adolescence (syn) a středního věku (otec). Také se věnuji vývoji vztahu mezi synem a otcem v období od početí po adolescenci syna.

3.1 Období adolescence

Podle Říčana (1990) je adolescence období ve vývoji jedince ve věku od 15 do 20 let. Jedná se podle něj o období největší duševní svěžesti, krásy i tělesné vyspělosti. Zároveň však jde o období bouřlivého rozvoje a velkých životních změn.

Podle některých amerických autorů (Atkinsonová a kol., 1995) adolescence probíhá mezi 12. a 20. rokem života a dále se dělí na ranou adolescenci (puberta podle Říčana (1990)) a pozdní adolescenci. Pro větší přehlednost se dále přidržím dělení podle Říčana (1990).

Psychologický slovník (Hartl, 1993, str. 6) definuje adolescenci jako „období mezi pubertou a ranou dospělostí; nástup sekundárních pohlavních znaků, dosažení pohlavní zralosti, dozrávání rozumových schopností a dotváření integrity osobnosti“.

Adolescenci je také možné chápat jako období mezi dosažením pohlavní zralosti (kolem 15. roku života) a zralosti sociální.

3.1.1 Tělesná zralost

U mužů fyzický vývoj v adolescenci navazuje na růstový spurt v pubertě (Atkinsonová a kol., 1995). Protože nástup puberty je u chlapců opožděn o cca 2 roky oproti dívkám a protože se jedná o velmi individuální charakteristiku, setkáváme se na začátku období adolescence jak s chlapci téměř dětských postav, tak i s téměř mužskou vizáží. Ve většině případů je fyzický růst ukončen kolem 18. roku života a pak se již mění jen nevýrazně. V adolescenci se výrazně mění proporce těla – roste především trup, mohutní svalstvo, postava získává konečné mužské proporce. Zlepšuje se koordinace pohybů, roste a kulminuje maximální síla.

Jedinec dosahuje plné pohlavní zralosti, v plné míře se projevují sekundární pohlavní znaky – pubické ochlupení, růst vousů, mutace hlasu, výraznější sekrece kožních žláz (Říčan, 1990).

3.1.2 Vývoj identity a vztahů

Počátek adolescentního období se v českých podmínkách zpravidla kryje s ukončením povinné školní docházky a s nástupem na střední školu nebo do učení. Rozhodování o dalším směřování studia je jedním z prvních vážných úkolů adolescenta.

Hlavním úkolem tohoto období je získání vlastní identity – odpovědi na otázky kdo jsem a kam kráčím (Atkinsonová a kol., 1995). Proces vývoje sebepojetí, započatý v dětství, je v adolescenci dokončen přijetím uceleného systému hodnot, norem a přijatých rolí.

V primitivních společnostech existuje několik málo rolí, výběr vhodné role a identifikace s ní je jednodušší. Identifikace je také často provázena nějakým rituálem přijetí role a přechodem do dospělosti, o čemž pojednám v samostatné kapitole.

V naší (euroamerické) kultuře, která nabízí nespočet možných rolí i identifikací, je tento proces ztotožnění se složitější (Atkinsonová a kol., 1995). Výběr správné role (nebo rolí) je obtížnější, přechodové rituály nejsou obvyklé.

Podle Atkinsonové a kol. (1995) hledání identity může nabývat 4 stavů:

- 1) *Dosažená identita* – jedinec úspěšně prošel obdobím krize identity a kladení otázek, má ujasněnu sexuální orientaci, hodnotový systém, volbu povolání či životního poslání. Kriticky zhodnotil z rodiny převzatá politická a náboženská přesvědčení a převzal to, s čím se ztotožnil.
- 2) *Přejatá identita* – jedinec převzal hodnoty, postoje a přesvědčení, ale neprošel krizí identity. Často zastává rigidní a dogmatické postoje.
- 3) *Moratorium* – jedinec právě prochází krizí identity. Klade si otázky, aktivně hledá odpovědi. Hodnotí přejaté názory a postoje, přijímá nebo zavrhuje nové myšlenky. Je v procesu utváření své vlastní identity.
- 4) *Difuze identity* – je stavem nezakotvenosti, ovšem bez aktivního hledání „sebe sama“.

K přijetí identity Říčan (1990, str. 232) uvádí: „Mít identitu znamená znát odpověď na otázku, kdo jsem, znát sám sebe, rozumět svým citům, vědět, kam patřím, kam směřuji, čemu doopravdy věřím, v čem je smysl mého života. Znamená to jistotu sebou samým, zodpovědnost za své činy, realistické sebevědomí, znalost svých možností a mezí. [...] Znamená to vědět o své jedinečnosti, znát své nezaměnitelné místo, svou nenahraditelnost – a to všechno nejen intelektem, nýbrž celou hloubkou své bytosti. Znamená to mít větší podíl na vlastním životě“.

Velkým tématem adolescence jsou mezilidské vztahy. Platonické pubertální lásky se proměňují v touhu po opravdovém oboustranném vztahu, v touhu po dávání se a přijímání. Romantický rozměr lásky se prolíná s prvními sexuálními zkušenostmi (Říčan, 1990).

3.1.3 Generační konflikt

Kritika rodičů, touha konat nově (neofilie) je vlastní právě adolescentnímu období. Oproti pubertě je kritika většinou věcná, argumenty praktické, odpovědi jsou vyslechnuty a zvažovány. Kritika není vyjádřením vzdoru, ale slouží k tříbení názorů a postojů. Adolescent stojí o uznání rodičů, nevyvážený vztah dítě – rodič se postupně proměňuje v partnerství (v ideálním případě ve fungující rodině), jedná se o emancipační proces. Odpoutáním se od rodičů, přetvořením vztahu s rodiči a i určitým ochladnutím vzájemného vztahu se vytváří prostor pro vztahy nové – přátelské, partnerské, celoživotní (Říčan, 1990).

Konflikty mezi rodiči a mladým člověkem často pramení z požadavku na větší autonomii adolescenta. Svět zákazů a příkazů, aplikovaný na pubertálního výrostka, se postupně – a často bolestně – uvolňuje, odpovědnost přechází z rodičů na jejich potomka. Zatímco rodiče pragmaticky požadují vyváženost mezi svobodou a odpovědností, jejich „dítě“ touží především po svobodě a k potřebné míře odpovědnosti teprve musí dorůst. Přijetí odpovědnosti za vlastní život je možné chápat jako cíl a mezník období adolescence (Atkinsonová a kol., 1995).

3.2 Období střední dospělosti

Období střední dospělosti otce se s velkou pravděpodobností kryje s obdobím adolescence syna. Nás specificky zajímá věk 16 – 18 let syna, tedy typicky 35 – 55 let věku otce.

Střední dospělost podle Atkinsonové a kol. (1995) spadá mezi 40. a 65. rok života, Říčan (1990) dělí dospělost po desetiletích, s ohledem na téma práce jsou pro nás zajímavá období 30 – 40 let („krize životního středu“) a 40 – 50 let („druhý dech“).

3.2.1 Stabilita, klid, pokles výkonu

Za vrchol vývoje jedince lze považovat třicátý rok života – jak po stránce fyzické, tak i intelektuální. Po třicátém roce začíná převažovat involuce nad evolucí a to klade nové

požadavky na přizpůsobení se. Po „čtyřicítce“ je úbytek fyzických sil již znatelný, byť pravidelným lehkým tréninkem se tento sestupný proces dá významně přibrzdit.

Ti muži, kteří touží po kariéře, k tomu mají po třicítce ideální příležitost – na vrcholu tvůrčích i fyzických sil, přitom již s velkou dávkou zkušeností, se mohou naplno „rozjet“. Někteří za sebou mají první rozvod a vstupují do dalšího partnerského vztahu. Pokud „vyžení“ také děti, musejí opatrně budovat vzájemný vztah, často problematický – „ty můžeš za to, že jsem přišel o tátu“ (Říčan, 1990).

Jiní teprve zakládají rodinu – není neobvyklé první dítě mezi 35 a 40 lety života (Corneau, 2012).

Úspěšná kariéra často vede k menší angažovanosti v rodině, domácnosti a při výchově dětí. Pokud je navíc syn již v pubertě, může být i toto období dosti dramatické.

3.2.2 Krize středního věku

Toto období nazývá Říčan (1995) „križí životního středu“. Podle něj spadá někam k 35. roku života. S ohledem na současná demografická data (Český statistický úřad, 2022) a v souladu s Atkinsonovou a kol. (1995) je možné tento mezník posunout do počátku čtyřicátých let.

Podle Atkinsonové u mužů nastává období emočního zmatku, opět si kladou otázku, kdo jsem a kam kráčím. Zde vidím podobnost s obdobím adolescence. Ovšem zatímco v adolescenci hledáme svou vlastní identitu, v krizi středního věku hodnotíme, zda jsme dostáli svým ideálům, naplnili svá přání a celkově uspěli ve svých cílech.

Období krize může být obdobím velkých změn – v rodině, v kariéře, v zálibách. Svou roli může sehrát i fakt, že už si muž uvědomuje úbytek sil a ještě na poslední chvíli chce něco nového dokázat, vytvořit, zažít. Jde o obrodu – něco končí a něco nového začíná (Říčan 1990).

3.2.3 Období „druhého dechu“

Úspěšně prožitá krize středního věku se může přerodit v nové období stability a tvůrčího vzepjetí. Muž se zbavuje iluzí, přitom si ale ponechává naději a ideály, za kterými jde již s vědomím svých limitů (Říčan, 1990).

Po fyzické stránce dochází k dalšímu úbytku sil, výkon klesá. Regenerace zpomaluje – nejen fyzická. Čtyřicátník je také konfrontován s tématem smrti – mohou odejít rodiče či známí,

nabízí se otázka – a co já? Strach a úzkost ze smrti ani ve vyšším věku nebývají tak silné jako nyní. Přichází ke slovu péče o zdraví – někteří přestávají kouřit, hlídají si životosprávu, vrací se ke sportu.

Děti jsou často již dospělé, mnozí mají již vnoučata, s tím také stárnoucí rodiče, o které v některých případech musí pečovat. Ve čtyřicátých letech také může přijít vyhoření, citová prázdnota – toto riziko se zvyšuje u lidí emočně plochých, v dětství zanedbávaných, neschopných hlubokého partnerského vztahu. (Říčan, 1990).

Manžele může potkat druhá vývojová krize manželství – stárnou, fyzická atraktivita obou partnerů klesá, sexuální aktivita klesá, projevuje se nudný stereotyp dlouhých let společného života. Celkové odcizení může narůstat a vést k rozpadu vztahu (Plzák in Říčan, 1990).

Posledním velkým tématem života muže po čtyřicítce je život s dospívajícími dětmi. Adolescenti se stávají více partnery, autorita rodiče se již nezakládá na nerovnosti ve vztahu, ale musí být postavena na vzájemném respektu. Ale vztah s adolescentem není jen o konfliktech, často nám připomínají sebe sama v jejich letech, promítáme do nich své tužby a své ambice, identifikujeme se s nimi. Jak uvádí Říčan (1990, str. 336), „vidíme se v nich“. Tato identifikace však nesmí narušovat pokračující proces separace, úkolem rodičů je vypustit dítě do světa a dopřát mu svobodu odejít. A role otce v tomto procesu je nenahraditelná.

3.3 Vztah otec – syn

Pro správné pochopení vztahu otce a dospívajícího syna je nejprve nutné se podívat, jak se tento vztah vyvíjí od narození dítěte, respektive již od početí. Zaměřím se především na sociální rozměr interakcí dítěte, a pokud to bude podstatné pro pochopení, uvedu vše v kontextu tělesného a duševního vývoje.

Prvním obdobím života je prenatální období. Matějček (1959) uvádí, že psychika člověka je formována již od početí, např. již postoj rodičů (především matky) k nenarozenému dítěti ovlivňuje psychologické rysy osobnosti v pozdějším věku. Nejnovější výzkumy zase potvrzují, že vztah otce k nenarozenému dítěti i k jeho matce je jedním z určujících činitelů úspěšnosti těhotenství (Matějček, 2013).

3.3.1 První rok života

Od narození do prvního roku života prochází dětský organizmus bouřlivým vývojem – během jediného roku vyroste v průměru o 23 cm, hmotnost se zvětší více než dvojnásobně na 10kg (Říčan, 1990). Na konci prvního roku má většina dětí za sebou první krůčky i první slova.

Porod sám je velmi traumatizující skutečností, nicméně okamžitě po porodu se začíná vytvářet silné emocionální pouto mezi dítětem a matkou – matka je zdrojem obživy i zárukou bezpečí. Matku také dítě nejdříve rozezná, odliší od ostatních lidí – nejprve podle vůně, pak podle hlasu a nakonec i podle tváře. Asi v sedmém měsíci života začíná dítě negativně reagovat na odloučení od matky – protestuje, pláče, upadá do apatie. Tento fakt je možné považovat za potvrzení jedinečného pouta mezi matkou a dítětem. Později se u dětí objevuje separační úzkost – dítě lpí na přítomnosti matky, „hlídá“ si její přítomnost, problémem může být i odchod matky do sousední místnosti. Separační úzkost je většinou překonána během několika týdnů.

Ani Říčan (1990) ani Matějček (1959) se nezmiňují o nějaké specifické úloze nebo roli otce v prvním roce života dítěte – hlavní postavou je matka (nebo osoba primárně o dítě pečující). Otec je členem širšího okruhu lidí kolem dítěte, z něhož nijak nevyčnívá.

Corneau (2012, str. 24) vidí úlohu otce v odlišném světle. Otec je první „jiný“ člověk, s nímž se dítě setkává, první „ne-matka“. Otec je ten, kdo narušuje výlučný vztah k matce, kdo si dokonce matku nárokuje pro sebe a tím je s dítětem v konkurenčním vztahu. Tím iniciuje a podporuje separační proces, je cestou k nalezení vnitřní agresivity – sebeprosazení se, schopnosti se bránit. Proto je podle něj role otce již v prvním roce nezastupitelná, nejen matka, ale i otec svou péčí (nebo častěji a hůře svou neúčastí na péči) dítě formuje a pokládá základy pro další jeho rozvoj.

Také Dobson (2003) uvádí, že role otce již po narození je důležitá a především odlišná od role matky – novorozenec pozná hlas otce v šestém týdnu, v osmém již odliší péči otce od péče matky. Důležitost otce dokumentuje i faktem, že pojmenování pro otce často předchází pojmenování matky.

3.3.2 Batole (2 – 3 roky)

Také batole rychle roste – za dva roky o 20 cm, přibere na průměrně 15kg. Koordinace pohybů se zlepšuje, od nejisté chůze se dostaneme až k běhání. Také ruku již batole ovládá

téměř dokonale, může kreslit, stavět věže z kostek. Mozek prochází obdobím nejrychlejšího rozvoje za celý život – rozvoj řeči a uvědomění si sebe sama jsou příčinou tohoto spurtu. Dítě objevuje kouzlo hry, především hry „na něco“ – je schopno představ.

Emocionální život batolete se stále točí především kolem jeho matky, i když batole si již přesně uvědomuje svou osobnost a prochází procesem první separace. Tento proces je charakteristický epizodami velkého příklonu k matce („drží se máminých sukni“) a obdobími opouštění bezpečí matky a objevování okolního světa (Říčan, 1990).

Batolecí věk je také obecně znám jako období prvního vzdoru, kterým si dítě potvrzuje svou nově nabytou autonomii.

Tradičnější pojetí rodiny roli otce v péči o dítě poněkud odsouvá do pozadí. Sami otcové mohou tápat ve snaze s dítětem navázat citový vztah – dítě stále vyžaduje soustavnou péči, sice již komunikuje, ale ještě není ve věku, kdy se „s ním dá něco podnikat“.

Matějček (2005) uvádí, že role otce ve výchově dítěte se za posledních 50 let proměnila výrazně více, než výchovná role matky. Otcovství, které se na výchově dítěte nepodílí výraznou měrou, považuje za projev nezralého mužství.

Otec hraje také významnou roli v procesu socializace dítěte – unikátní a výhradní vztah k matce (nebo přesněji k mateřské osobě) je obohacen o další sociální vazby. Na prvním místě si dítě upevňuje vztah k otci, dále vnímá a reflektuje vzájemný vztah rodičů. A nejen v tomto období si podle viděného vzoru formuje vlastní postoje (Matějček, 2013).

3.3.3 Předškolní věk (3 – 6 let)

Tělesný rozvoj dítěte dále pokračuje vysokým tempem, nicméně je patrné zvolnění, předškolák za 3 roky vyrostl průměrně o 20 cm a přibere asi 7 kg. Mění se proporce těla – hlava se relativně zmenšuje, končetiny i postava celkově se prodlužují.

Motorický vývoj dále pokračuje, i když nedochází k žádnému velkému vývojovému skoku. Dítě sílí, zvyšuje se rychlost a zlepšuje koordinace pohybů. To mimo jiné dovoluje další osamostatnění – předškolák je již schopen se sám obléci a pečovat o svou hygienu.

Duševní svět předškoláka se také rozvíjí – nastupuje schopnost matematického myšlení, předškolák se zajímá o okolní svět a jeho fungování. Rodiče dobře znají nejoblíbenější otázku: „A proč?“.

Z pohledu vztahů je předškolák zaměřen na sebe, je to období egocentrismu. Komunikace s vrstevníky je často mimoběžná, při správném vedení je ale i předškolák schopen soucitu a empatie (Říčan, 1990).

Ani pro toto období Říčan (1990) nevyzdvihuje úlohu otce při výchově a emočním rozvoji syna, zmiňuje však rozdílnou úlohu otce a matky – matka je většinou pečující a ochraňující, otec spíše autoritou, usměrňující a někdy také trestající. Důležitou roli hraje přítomnost otce ve formování sexuální identity dítěte, protože cestou k získání této identity je identifikace s rodičem stejného pohlaví.

Dobson (2003) výrazně vyzdvihuje úlohu otce v předškolním věku, podle něj se jedná o první kritické období ve vývoji syna, kdy nepřítomnost otce má negativní důsledky pro zdravý rozvoj dítěte. Otec poskytuje vzory pro mužské chování, vzory, které matka sama nemůže chlapci dát. Otec umožňuje synovi vymezit se vůči ženství, představovanému matkou (a sestrami).

Corneau (2012) také upozorňuje na negativní důsledky nepřítomnosti otce v období identifikace s mužskou rolí, podle něj se přenos identifikace z matky na otce (muže) nepodaří, pokud v rodině mužský vzor chybí. Součástí tohoto přenosu je také idealizace otce – často nekritická s přejímáním nežádoucích vzorců chování.

V předškolním věku se důležitým stává vztah k vlastnímu tělu. Pokud v rodině otec není přítomen, syn si nebuduje pozitivní vztah k tělu otce a tělu vlastnímu, ale spíše se negativně vymezuje vůči tělu matky a obecně ženy, důsledkem pak je negativní vztah k ženám. Také se může objevovat strach, aby se chlapec sám nestal ženou, strach z fyzického těla obecně – vlastního i cizího (Corneau, 2012).

Jen pro úplnost zmíním obecně známý pohled psychoanalýzy s Freudovým Oidipovským komplexem – syn je zamilován do matky, touží po ní, konkuruje otci. Otce proto nenávidí, zároveň ho ale miluje. Řešením je identifikovat se s otcem a touhu po matce utlumit, odsunout do nevědomí (Říčan, 1990).

Podle Corneau (2012) se chlapec učí svou touhu (po ženě) oddělit od objektu své touhy (matky).

3.3.4 Mladší školní věk (6 – 11 let)

Dítě v mladším školním věku dále roste – do jedenácti let skoro o 30 cm, nyní měří průměrně 145 cm a dívky jsou asi o jeden centimetr vyšší než chlapci. Průměrná hmotnost

činí 37 kg. Hrubá motorika je již téměř plně rozvinuta, jemná motorika se dále bude vyvíjet. Děti dobře běhají, hází, hrají sportovní hry.

Velkou změnou je vstup dítěte do školy, setkává se s autoritou učitele (častěji učitelky), tato autorita obvykle převyšuje autoritu rodičovskou. Také třídní kolektiv a obecně i jiné skupiny vrstevníků začínají hrát ve formování osobnosti a názorů školáka významnou roli (Říčan, 1990).

Role otce a matky se proměňují. Matka je stále nositelkou péče a něhy, ovšem především v praktických otázkách – dát najíst, pomoci ve škole, ošetřit odřeného koleno. Něha má stále své místo v citovém životě školáka, ale již ne tak často a ne pro každého. Otec je stále nositelem autority, dítě se učí, že otcova náklonnost je podmíněnější, než láska matky (Corneau, 2012, Říčan, 1990).

I v tomto období pokračuje proces získávání mužské identity u chlapců. Corneau (2012) uvádí, že mužská identita je získaná, potřebuje opakovaně posilovat, jinak „vyprchá“. Z toho vyplývá touha po společnosti / společenství mužů, kde se mužská identita potvrzuje.

Biddulph (2008, str. 44) uvádí příklad chlapců, kteří při společenské akci rodičů v jejich domě vyvedou nějakou neplechu a jsou za to otcem pokáráni. Místo zkroušenosti však chlapci projevují známky skryté radosti a uspokojení, protože „mají rádi svého tátu, protože chlapci v jejich věku se chtějí naučit, jak se stát mužem [...]“. Chlapcům bylo 11 let a trest pro ně byl pozorností, kterou si na otci vynutili.

Již jsem uvedl, že otec v tomto období je autoritou, s níž se chlapci poměřují. Více než řád však synové potřebují povzbuzení a uznání od svého otce (toto platí i pro následující období života). Pokud se toto přijetí neprojevuje viditelným způsobem – otec je nepřítomen fyzicky, emocionálně nebo mentálně, není schopen otevřenosti, rozhovoru, utíká se od nebezpečného sdílení k práci, do přírody, k televizi, k internetu – zanechává své syny ve zmatku a citovém nenaplnění. Corneau (2012, str. 18) tuto situaci nazývá „zákonem mlčení“.

3.3.5 Pubescence (11 – 15 let)

Tomuto období je věnována již kapitola 3.1, kterou doplním konkrétními údaji a také vývojem vztahu s otcem.

Období puberty je bezpochyby nejbouřlivějším úsekem v životě člověka. Tělesná proměna jde ruku v ruce s citovými bouřkami, intelektuálně jedinec dozrává do plnosti a osvojuje si všechny myšlenkové operace včetně abstrakce.

Fyzický vývoj pubescenta neobyčejně zrychlí, literatura uvádí termín růstový spurt. Chlapec vyroste za rok o 12 cm a přibere 6 kg, dívka o 9 cm a 5 kg. Chlapci ve výšce opět předstihnou dívky a tento rozdíl již zůstane zachován, muži zůstanou v průměru vyšší a těžší než ženy. Růst není rovnoměrný, nejprve se protahují končetiny, následně dorůstá trup. Silou se pubescent ještě nevyrovná dospělému, ale v rychlosti a mrštnosti ho již často předčí (Říčan, 1990).

Hlavním znakem puberty je dozrávání pohlavní – objevují se sekundární pohlavní znaky – u dívek ňadra, u obou pohlaví typické ochlupení.

Říčan (1990, str. 184) také pro toto období používá termín „metamorfóza“, protože dospívající prochází kompletní proměnou – z dítěte se stává dospělým, z chlapce (skoro) mužem, z dívky ženou. Vše bráno v průměru, protože individuální rozdíly jsou v tomto období větší než kdy dříve či později v životě.

Hormonální nerovnováha, která pubertu odstartovala, se promítá také do emocionálního prožívání pubescentů, Říčan (1990, str. 191) hovoří „o životě na sopce“. Pubescent je citlivější (především na hodnocení své osoby), výbušnější, často destruktivní. Bojuje s úkolem přijmout sebe sama – změny ve vzhledu i osobnosti jsou zásadní a vyrovnat se s nimi není jednoduché.

Sociální vztahy jsou charakteristické opouštěním rodiny a rostoucím významem skupiny (vrstevníků), do které pubescent patří. Vztahy s rodiči se horší, charakteristická je vzpoura a vzdor.

Říčan (1990) i Matějček (1959) vyzdvihují význam rodičů, ale nedefinují žádnou speciální roli pro otce ve vztahu k synovi. Dobson (2003) naopak pubescenci považuje za druhé kritické období vztahu, kdy vzájemné soupeření otce a dospívajícího syna umožňuje synovi nacházet svou cestu k mužství. Otec je tím, kdo na tuto cestu uvádí.

Nepřítomnost otce v rodině a ve vztahu k synovi má negativní dopady – chlapci mají „dvakrát vyšší pravděpodobnost, že budou vyloučeni ze školy nebo že se dostanou do vězení, a téměř čtyřikrát větší pravděpodobnost, že budou potřebovat léčbu emocionálních problémů a že u nich budou potíže s chováním“ (National Center for Children in Poverty in Dobson, 2003, str. 69).

3.3.6 Adolescence (15 – 20 let)

Podle Říčana (1990) se jedná o období největšího rozkvětu, muž je na vrcholu svých fyzických i duševních sil. Fyzická zdatnost je na maximu, sociální zralost dohání vyspělost biologickou.

Již jsem uvedl, že hlavním tématem adolescence je hledání identity, ve kterém mladému muži musí napomáhat jiný muž. Přirozeně by to měl být otec, který mužství svému synovi „uděluje“, potvrzuje ho v roli muže.

Corneau (2012) popisuje negativní důsledky nepřítomnosti otce v rodině, dospívající pak hledá potvrzení své role v kulturních ikonách (herci, zpěváci, sportovci...). Dobson (2003) se velmi negativně vymezuje proti těmto vzorům, poukazuje na vysokou míru rozvodovosti, konzumaci alkoholu a drog, egoistické a sobecké chování „hvězd“. Také značně kriticky hodnotí vliv feministické ideologie na tradiční pojetí mužské identity – muži jsou připravováni o své tradiční domény (sport, soupeření, bojovnost...), charakteristické mužské rysy jsou potlačovány a projevy mužů zjemňovány. Výsledkem tohoto soustavného působení jsou muži nejistí, bojácní a nerozhodní, jsou slaboši. „Nikdy dříve nebyla jedna generace amerických dospívajících nezdravější, zanedbanější a hůře připravená na život, než dnes.“ (Leary in Dobson, 2003, str. 68).

Corneau (2012) uvádí na příkladu dvou základních charakteristik mužství – na agresivitě a sexualitě – důsledky potlačení přirozeného prožívání.

1) Potlačení agresivity

- a. Obrácení dovnitř => nenávisť vůči sobě
- b. Obětní beránek => šikana, rasismus, xenofobie
- c. Kult utlačovatele => adorování toho, kdo utlačuje
- d. Erotizace agresivity => sadomasochismus

2) Potlačení sexuality

- a. Strach z intimity – neschopnost navázat trvalý a hluboce intimní vztah
- b. Únik do fantazie – pornografie
- c. Odosobnění, promiskuita – žena je dehonestována na pouhý prostředek uspokojení

4 Zmapování akcí v ČR a zahraničí

Z hlediska zaměření je možno akce pro otce se synem rozdělit na 3 kategorie:

- 1) Otec s dospívajícím synem – cílem je uvést syna do „pravého mužství“
- 2) Otec se synem – budování vztahu
- 3) Otec se synem – společné tvoření

Společným jmenovatelem pro všechny typy akcí je vytvořit prostor pro společně strávený čas, nabídnout silné zážitky a poskytnout prostor pro dialog.

4.1 Otec s dospívajícím synem

Akce jsou určeny pro otce s dospívajícím synem, syn je nejčastěji ve věku 16 – 20 let v době konání akce.

Podle Centra pro rodinu (Centrum pro rodinu, 2022) je základním motivem víkendu provázení syna na cestě k plnému mužství. Mužem se nerodíme, ale stáváme. Tak to bylo v minulosti počínaje radou starších u kmenového zřízení, přes senioritu u patriarchální společnosti až po současnost. Významnou roli v přerodu chlapce v muže vždy hrály tzv. „přechodové rituály“, bohužel moderní společnost tuto tradici opustila. Výsledkem je nejistota mladých mužů o jejich začlenění do společnosti.

Popis náplně víkendu přebírám přímo z webu Centra pro rodinu (2022):

„Synům se podkryje nitro světa dospělých mužů. Poznají, jak nelehká je cesta k plnosti mužství, a že ani žádný otec to na této cestě nemá lehké. Pochopí, že tuto cestu brzy sami také nastoupí a stanou se tak stejnými poutníky jako jejich otcové. Dostane se jim pozornosti, důvěry i uznání rodičího se mužství. Budou moci položit základy nově vznikajícího partnerství, nejen v dosavadním vztahu Otec – syn, ale nově také ve vztahu muž – muž.

Otcové si naopak připomenou, jak důležité je být dobrým otcem ve správný čas. Jak snadno se v tomto období stane chyba, která se špatně napravuje, a jak může působit problémy až do dalších generací. Poslední výzkumy ukazují, že chyby na dětech v ranném období lze napravit právě v tomto dospívajícím věku, ale jen pokud se změníme my otcové.“

Název akce a organizátor akce	Odkaz na internetové stránky
Víkend pro otce s dospívajícím synem Centrum pro rodinu, z.s.	https://centrumprorodinu.cz/OtecSyn.html
Otec a syn 15+ Pavel Kůča Kučera	https://www.otecasyn.com/transition/
Otec a syn Richard Vojtík	https://www.richardvojik.cz/muzska-cesta/otec-a-syn-cerven/
Mužská cesta pro otce a syny Liga otevřených mužů	https://ilom.cz/kurz/muzska-cesta-pro-otce-a-syny/

Tab. 1 Přehled akcí zaměřených na otce a dospívající syny

Důležitým prvkem na této cestě k plnému mužství jsou rituály – viditelné a hmatatelné milníky v přerodu chlapce v muže. V pojetí organizátorů nejsou rituály pouhým obřadem, ale umožňují propojit osobní příběh každého účastníka s příběhem celého Vesmíru (Centrum pro rodinu, 2022). Proto se rituály odehrávají ve vyhrazeném posvátném rituálním prostoru za zcela unikátních podmínek. Typologii a významu rituálů je věnována kapitola 6.

4.2 Otec se synem – budování vztahu

Hlavním úkolem akcí je obnovit a prohloubit vztah mezi otcem a synem.

Pro mladší syny ve věku 6 – 10 let jde o to pomyslně se pustit máminy sukně a nahlédnout do mužského světa po boku svého otce. Je to svět tajemný, trochu drsný a také nebezpečný. Syn zažívá jiný přístup k sobě samému, k výchově, k „důležitým“ věcem. Potkává se s agresivitou, možná i určitou mírou surovosti. Otec má za úkol tento svět synovi zprostředkovat.

Starší synové ve věku 11 – 15 let procházejí obdobím velkých změn, také velkých rozdílů ve vyspělosti. Někteří chlapci jsou ještě ve světě her, jiní již na cestě mezi muže. Je to věk plný diskusí, práce na oboustranném respektu, ověřování (a přepisování) hranic ve vzájemném vztahu otce a syna. Je to období růstu k zodpovědnosti, k samostatnosti. Je to také období

střetů a konfliktů, které otec musí ustát s nadhledem a tím dovolit budovat novou důvěru a otevřenost. Je to čas pro předávání zkušeností, ovšem nenásilně a s respektem – nevyžádaná rada je horší, než rada žádná (Kučera, 2022).

Do tohoto typu akcí můžeme zahrnout i akce pro otce a děti, příkladem může být Expedice Krakonoš, pořádaná pod hlavičkou YMCA. I u těchto akcí je cílem nabídnout synům čas v přítomnosti táty a ve společnosti dalších mužů a jejich dětí.

Hlavním prostředkem pro naplnění cíle víkendu jsou společné aktivity, často inspirované programy Prázdninové školy Lipnice. Uplatnění najdou i hry v přírodě a dobrodružné hry, o kterých pojednám v kapitole 5.

Název akce a organizátor akce	Odkaz na internetové stránky
Otec a syn 6 – 10 let Pavel Kůča Kučera	https://www.otecasyn.com/otec-a-syn-6-10/
Otec a syn 11 – 15 let Pavel Kůča Kučera	https://www.otecasyn.com/otec-a-syn-11-15/
Otcové dětem – letní pobyt otců, dcer a synů Jozef Mihlališin	https://www.mihalisin.com/udalosti/otcove-detem-letni-pobyt-otcov-dcer-a-synu/
Expedice Krakonoš, Botanicus, Experiment	https://www.setkani.org/akce

Tab. 2 Přehled akcí zaměřených na prohloubení vztahu otec a syn

4.3 Otec a syn – společné tvoření

Tento typ akcí nabízí prostor pro společnou práci otce se synem. Cílem je společně něco tvořit a vytvořit, tím dát možnost prohloubit schopnost spolupráce i zažít pocit hrdosti ze společně vykonaného díla. Otec pak má příležitost synovi předat své dovednosti.

Název akce a organizátor akce	Odkaz na internetové stránky
Otec a syn (3 dny) Robert Malý	http://www.roubenkyasruby.cz/kurzy/otec-syn-3-dny
Kurz Nožír – Otec Syn a Nůž Josef Šebesta	https://drevokurzy.cz/events/kurz-nozir-otec-syn-a-nuz-4/

Tab. 3 Přehled akcí – společné tvoření

4.4 Zahraničí

Akce pro otce se synem v zahraničí se charakterem neliší od podobných akcí pořádaných v ČR. Náplň převážně tvoří outdoorové aktivity (lukostřelba, rafting a další vodácké disciplíny, táboření, turistika, horolezectví, kolektivní sporty). Nepředstavitelný v našich českých podmínkách by byl kemp pro otce a syny, zaměřený na lov zvěře. Také cíle jsou podobné – nabídnout otcům a synům společné zážitky, které pomáhají budovat jejich vztah.

Organizátory – opět stejně jako v ČR – jsou jak soukromé osoby, tak i instituce.

Akce jsou nejčastěji zaměřené na věk chlapců do 15-ti let. V mnoha případech organizátoři odkazují na křesťanské základy nabízených programů – toto platí především pro severoamerické teritorium.

Je možné nalézt i akce zaměřené na přechod do dospělosti, příkladem může být „Guided Father and Son Adventure Weekend Experiences for Younger Sons (aged 7-13 years), and Their Dads, or Father Figures“ (Fathering Adventures, 2022).

Nabídka akcí se v podstatě omezuje pouze na země euroamerického sociokulturního okruhu – Evropa, Austrálie, Severní Amerika. Z afrických zemí jsem našel podobné akce jen v Jihoafrické republice, např. Dad’s & Lad’s Weekend Camp (The Character Company, 2022).

Název akce a organizátor akce	Odkaz na internetové stránky
Father/Son Weekend Falling Creek, North Carolina	https://fallingcreek.com/programs/father-son-weekend
FATHER & SON WEEKEND YMCA Camp Sea Gull, North Carolina	https://www.seagull-seafarer.org/sessions/fall-spring-sessions/father-son-weekend
Father & Son Weekend Camp Carolina, North Carolina	https://www.campcarolina.com/fatherson-weekend
Father Son Weekend Sky Ranches Inc., Texas	https://skyranch.org/pages/father-son-weekend
Father/Son Weekend Alpine Camp for Boys, Alabama	https://alpinecamp.com/dates-rates/father-son-weekend

Guided Father and Son Adventure Weekend Experiences for Younger Sons (aged 7-13 years), and Their Dads, or Father Figures Fathering adventures, Australia	https://fatheringadventures.com.au/father-and-son-adventure-weekends
Guided Rite of Passage Programs for Teenage Sons (and older), and Their Dads, or Father Figures Fathering Adventures, Australia	https://fatheringadventures.com.au/rite-of-passage-son-and-father-adventures
Dad's & Lad's Weekend Camp The Character Company, South Africa	https://www.thecharactercompany.co.za/events-1/dads-lads-weekend-camp

Tab. 4 Příklady akcí – zahraničí

4.5 Zhodnocení absolvované akce Otec s dospívajícím synem I

Třetí víkend v září 2021 jsem měl možnost strávit na akci Centra pro rodinu (Centrum pro rodinu, 2022) Víkend pro otce s dospívajícím synem. Víkend jsem absolvoval se svým nejstarším synem, kterému v době konání bylo 17 let.

Na webových stránkách je víkend popisován jako dobrodružný, adrenalinový zážitek, kterým je již přihlášení se na akci. Akce je totiž pořádána jednou za rok pro 30 dvojic otec – syn. Kdo se do vyvolené třicítky nevejde, musí počkat na další rok. Každoročně 31.1. kolem 19:00 je na webových stránkách Centra pro rodinu zveřejněn odkaz na instrukce a přihlášku, po vyplnění a odeslání přihlášky pak nezbyvá, než čekat na potvrzující e-mail nebo odmítnutí. V roce 2021 byly výjimečně pořádány kurzy 2, aby se dostalo i na ty zájemce, které postihla covidová pauza.

Po kladném potvrzení přihlášky jsem dostal několik upřesňujících mailů – podrobné propozice k místu konání a termínu, seznam potřebných věcí, také doporučenou literaturu k přečtení těsně před víkendem.

Samotný kurz jsme zahájili v pátek večer příjezdem do Tábora Jana Amose Komenského v Bělči nad Orlicí. Po srdečném uvítání (a otestování na covid) jsme byli ubytováni v chatičkách Malého tábora – odděleně otec a syn. Po večeri byl zahájen společný program.

Nemám povolení autorů programu sdělovat podrobnosti a know-how, nicméně v hrubých rysech program splňoval hlavní požadavky na zážitkový víkend – obsahoval aktivity seznamovací, kreativní, sportovní, psychologické hry a závěrečný rituál. Víkend měl jedno hlavní téma, které bylo rozpracováno do jednotlivých bloků her a aktivit. Většinu času jsme trávili se synem spolu v přírodě, některé aktivity byly zaměřeny na prohlubování důvěry, jiné na kooperaci i soupeření. Mezi výzvodové aktivity bych zařadil lanové aktivity (lezení po stromech a následné slaňování). Došlo i na tábornické dovednosti. Potěšila mě práce v menších skupinkách – samostatně otcové a synové, tento koncept znám jak z víkendů pro chlapy, tak i z kurzů Manželských setkání.

Z hlediska organizace víkend zajišťovala parta sešraných instruktorů – akce má již mnohaletou tradici a mezi instruktory jsou i bývalí účastníci, jak otcové, tak synové. Tým kromě vedoucího tvořilo 6 instruktorů a jeden kněz salesián.

Protože se synem jsme oba „hračičkové“ a máme rádi akce v přírodě, oba jsme si víkend velmi užili. Snad jen nám přišel příliš pohodový, neměli jsme příležitost si ani vzdáleně sáhnout na dno svých fyzických sil. Toto ovšem připisuji snaze organizátorů navrhnout takový program víkendu, který bude přijatelný i pro méně zdatné dvojice.

Samostatný odstavec v hodnocení musím věnovat závěrečnému rituálu. Jeho zařazení pro mě nebylo překvapující, na chlapských akcích (Chlapi.cz, 2022) je rituál běžnou součástí víkendu. Ocenil jsem propracovanost a délku rituálu – celý rituál byl rozfázován do několika částí a ty na sebe harmonicky navazovaly. Také symbolika, použitá při rituálu, odkazovala jak na tradice české státnosti (sv. Václav), tak i korespondovala s nosným tématem kurzu.

Celkově kurz hodnotím jako velmi přínosný jak pro otce, tak i pro syny – s velkou většinou absolventů jsme se potkali i na pokračovacím víkendu Otec s dospívajícím synem II a syn zcela jednoznačně chce pokračovat v setkávání i na navazujících Víkendech pro syny III, IV a V. Zařazení her (nejen) v přírodě podporuje zaměření kurzu a pomáhá, možná i přímo podmiňuje, plnohodnotné prožití víkendu. Pozitivně také hodnotím zákaz používání moderních komunikačních prostředků během víkendu – mobily a notebooky jsme zavřeli v autě a nechali se osvobodit od jejich zotročujícího vlivu.

5 Hry a jejich místo při tvorbě programu

Hry obecně vnímám jako nezbytnou a důležitou součást programů pro mládež i dospělé. V následující kapitole se budu věnovat nejprve teorii hry, pak uvedu základní typologii her a také se zaměřím na osobnost vedoucího hry. Neopomenu ani oblast bezpečnosti při provozování her v přírodním prostředí.

5.1 Co je to vlastně hra

S notnou dávkou nadsázky mohu začít tím, že jediná skutečnost, na které se autoři literatury o hrách shodnou, je to, že se neshodnou ani na samotné definici hry.

Tak například Neuman (2014, str. 18 – 19) pro hru používá následující popis: „Hra je svobodné nakládání s časem, který naplňuje. Podstata hry spočívá v dynamice střídání počátečního napětí a uvolnění skrytého v řešení, což opakuje bez definitivního konce. Naděje, že ve hře dojde k rychlému uvolnění, dovoluje stupňovat napětí až k sotva únosné míře, jak to vidíme u rizikových sportů. Hra je formou chování s jednoduchou strukturou cílů a časovou perspektivou. Správná hra obvykle obsahuje útok, únik, sledování, srovnávání, napodobování, změnu, důvěru a náhodu. Hra má rysy dobrodružnosti [...]. Ve hře nacházíme momenty překvapení. [...] Hra se nám jeví ve dvou rolích – jednou jako prostředek, podruhé jako prostor k získávání prožitků a zkušeností“.

Zapletal (1985, str. 16 – 18) v úvodu ke své Velké encyklopedii her uvádí pro ilustraci 4 různé – a velmi odlišné – definice hry z pohledu psychologie, sociologie, antropologie, sportu... Sám jen vyjmenovává hodnoty, které hry v přírodě přinášejí: „Cvičí tělo i ducha, rozvíjejí rychlost, obratnost, sílu, vytrvalost a nervosvalovou koordinaci, zdokonalují postřeh, bystří smysly. Obnovují fyzické a psychické síly, jsou jednou z nejúčinnějších forem rekreace. [...] Umožňují jedinci sociální kontakt [...]. Hry v přírodě dávají každému příležitost k sebeuplatnění“ (Zapletal, 1985, str. 14).

Myslím si, že tento Zapletalův pohled na hry v přírodě je možné aplikovat na hry obecně.

Také Bakalář (1989), který se zabývá oblastí psychologických společenských her, neuvádí přesnou definici hry, ale vyjmenovává působení, pro které jsou hry zařazovány do programů:

- a. Didaktická a všeobecně vzdělávací stránka
- b. Sebepoznávací stránka
- c. Stránka uvolnění a rozvoje tvořivého způsobu myšlení

Proč je tak obtížné najít jednotnou definici hry? Protože hra zahrnuje širokou škálu nejrozmanitějších aktivit, někdy je samoučelná jen pro pobavení, jindy má didaktický význam, připravuje na práci, vybízí k sebereflexi nebo podporuje fyzický a psychický rozvoj osobnosti. Také se odehrává v podobně nepřeborném množství prostředí – v přírodě, školní třídě, na hřišti při sportovním tréninku, v zaměstnání, na ulici... (Neuman, 2014).

5.1.1 Agón, alea, mimikry, ilinx

Zajímavý pohled do typologie her vnesl francouzský sociolog a psycholog Roger Caillois, který své myšlenky rozpracoval v knize *Hry a lidé* (Caillois, 1998). Jeho cílem bylo abstrahovat od vnějších aspektů členění her do kategorií a najít univerzální principy fungování her.

Podářilo se mu specifikovat 4 základní principy, na kterých jsou všechny hry postaveny. Podle převažujícího principu pak hry dělil na agón, alea, mimikry a ilinx (vertigo).

- a. *AGÓN*, tedy zápas, závod. Charakteristické pro agonické hry je pomocí vlastního úsilí překonat protivníka a tím si zajistit vítězství. Protivníkem může být jak osoba (box, zápas), tak i vnější cíl nebo překážka (horolezectví, orientační běh, běh na čas). Princip agón je typický pro sportovní soutěže, závody, turnaje, sportovní hry. Většinou má přesně daná pravidla, podle nichž se hodnotí vítězství. Obvykle také vytváří vítěze a poražené.
- b. *ALEA* – princip hry je založen na náhodě. Hráč nebojuje proti jinému hráči / soupeři, ale ve hře vyzývá Osud. Zpravidla nemá možnost ovlivnit výsledek hry. Typickým představitelem hry jsou kostky nebo ruleta, případně ty karetní hry, u kterých záleží na náhodném rozdání karet. Při hře nevzniká žádná hodnota, výhra ve hře není novou hodnotou, ale pouze přerozdělením vkladů a prostředků, které do hry vložili sami hráči. Princip alea je možné vnímat jako protiklad pro agón – zatímco agonické hry vyžadují vlastní úsilí a nasazení, alea naopak žádnou práci nevyžaduje. V agonických hrách je možné ovlivnit výsledek (pravidla stanovují rovné podmínky pro vítězství, záleží na hráči a jeho úsilí), ve hrách na principu alea je výsledek zcela nezávislý na vůli hráče. Na tomto principu jsou založeny všechny hazardní hry, specifickým důsledkem vášně pro hru pak může být gamblerství.
- c. *MIMIKRY*, neboli maska. V těchto hrách se hráč stává někým jiným, nasazuje si masku a hraje jinou roli. Dítě napodobuje dospělého, zvíře, letadlo, sem spadají hry na hrdiny. Celý svět divadla a filmu pracuje s principem mimikry – jak na straně

herců, tak i diváků. Zajímavým projevem mimikry může být „fandění“ – pomocí dresů a klubových barev se fanoušek připodobňuje hráčům, s hráči oslavuje i truchlí, napodobuje jejich pohyby a kreace na hřišti. Agon souboje družstev přenáší i do souboje fanoušků – v kultivované podobě při fandění a chorálech, poklesle pak v bitkách a výtržnictví. I začátek sportovních utkání je svým způsobem divadlem – družstva nastupují podle daného scénáře, opakují se stejné rituály...

- d. *ILINX*, neboli závrať. Hry jsou založené na změněném vnímání reality, na nahrazení střízlivého pohledu zmatkem a opojením. Díky tomuto principu jsou přitažlivé adrenalinové sporty jako bungee jumping, parašutismus, ale i jízda na lyžích, sjezdy horských kol apod. Navození změněného vnímání je dosaženo nejčastěji otáčením, rychlostí nebo virtuální realitou. Já bych připojil i moderní fenomén hraní počítačových her.

V kapitole 6 uvedu do souvislosti 3 z výše uvedených principů se zákonitostmi fungování rituálů. Zde si jen dovolím odbočku k problematice profesionálního sportu – zůstává pro fotbalistu kopaná stále ještě hrou, nebo profesionalizací ztrácí některé z hlavních atributů hry – spontánnost, radost ze hry, dobrovolnost? Možnou odpověď dal Eduard Bass v Klapzubově jedenáctce – Klapzubáci na běžeckém tréninku narazí na partu chlapců hrajících na plácku fotbal. Chtějí si s nimi zahrát, ale odvážný malý majitel míče je odmítá slovy: „My hrajeme pro čest, vy pro peníze!“

5.2 Typologie her v přírodě

Ani v oblasti typologie her nepanuje mezi autory velká shoda. Opět je to způsobeno velikou rozmanitostí aktivit, které můžeme hrou nazývat.

Zásadní pro jakoukoli typologii je hledisko, podle kterého se budou hry třídit. Nabízí se několik přirozených charakteristik:

- a. *Podle prostředí, ve kterém se hra odehrává* – hry v přírodě, na hřišti, v tělocvičně, ve školní třídě, na podnikovém večírku, v dětském pokoji apod.
- b. *Podle věku hráčů* – pro malé děti, školáky, mládež, dospělé, seniory...
- c. *Podle pomůcek* – bez pomůcek, s pomůckami

- d. *Podle složitosti a závaznosti pravidel hry* – bez formálních pravidel (dětská hra s hračkami), jednoduchá pravidla („na babu“, „hu-tu-tu“), složitá pravidla (sportovní hry, šachy)
- e. *Podle časové náročnosti* – krátké, dlouhé, etapové apod.
- f. *Podle účelu hry* – seznamovací, zahřívací, výukové, sebezpoznávací, kooperativní, výzvodé...
- g. *Podle zaměření na oblast rozvoje* – psychologické, sportovní, zábavné, tvořivé, strategické...

Ačkoli typologie není jednotná, v každé příručce her je autorem vysvětlen systém, podle kterého hry třídí. Také je zvykem do záhlaví hry uvést charakteristiky hry podle těchto základních třídících kritérií. Např. Neuman (2014, str. 131) pro hru „Pepíčku pípni“ uvádí následující základní charakteristiky: od 8-mi let, pro 8-16 hráčů, na 45 minut, vyžaduje malou přípravu – tyto charakteristiky jsou znázorněny piktogramy. Popisem pak vymezuje zaměření hry – prostorová orientace, představivost, zábava.

5.2.1 Kooperativní hry a výzvodé aktivity

S ohledem na zaměření bakalářské práce chci tuto kapitolu věnovat především kooperativním hrám a výzvodým aktivitám. Přidržím se tedy dělení her podle Neumana (2014, str. 22), který předkládá tyto kategorie her:

- a. Seznamovací hry
- b. Zahřívací a kontaktní hry
- c. Hrátky a zábavné soutěžení
- d. Hry na důvěru
- e. Iniciativní a týmové hry
- f. Hry na rozvoj komunikace a spolupráce
- g. Hry a cvičení v přírodě
- h. Ekohry
- i. Závěrečné hry a rituály
- j. Hry pro reflexi a závěrečné hodnocení

Dále podrobněji popíši ty kategorie her, které využiji při tvorbě programu víkendu pro otce se synem, popis je zpracován podle Neumana (2014).

Seznamovací hry

Slouží k prolomení bariér (anglicky „icebreakers“), k vzájemnému seznámení účastníků kurzu, k odstranění počátečního napětí. Hlavním úkolem je také osvojení si jmen ostatních účastníků kurzu – hry na jména jsou zpravidla jednoduché, krátké, dynamické. Obecně seznamovací hry mají končit úspěchem, podporovat pozitivní náladu, odstraňovat stres z nového prostředí a lidí.

Zahřívací a kontaktní hry

Úkolem těchto her je naladit skupinu na jednotnou vlnu, pokračovat v odbourávání ostychu, připravit na sportovní výkon, případně přivést účastníky k prvnímu fyzickému kontaktu. Zahřívací hry zná každé sportovní odvětví, připravují tělo na sportovní výkon, cílem je i optimalizace psychického vyladění.

Podmínkou účinnosti kontaktních her je dobrovolná účast všech hráčů – ti si také určují míru fyzické blízkosti, kterou jsou schopni akceptovat. Úkolem vedoucího pak je podporovat radostnou a hravou atmosféru a přispívat k prvotnímu budování vzájemné důvěry.

Hry na důvěru

Vzájemná důvěra je podmínkou pro rozvoj hlubších vztahů, ty zase zpětně podporují prohlubování důvěry. V běžném životě je budování důvěry záležitostí dlouhodobou, na víkendové akci nebo výpravě je nutné vytvořit prostor pro budování důvěry uměle, formou hry.

Hry na budování důvěry zvyšují připravenost skupiny i jednotlivce na náročnější úkoly, povzbuzují iniciativnost, spolehlivost, samostatnost. Z hlediska skupiny je žádoucí, aby hry na důvěru absolvovali všichni členové skupiny, pak mohou vzájemné zážitky sdílet i porovnávat.

Hry na důvěru pracují s určitou dávkou rizika, byť často domnělého. Je třeba dbát o maximální bezpečnost – budovaná důvěra se lehce může ztratit, pokud dojde k nějakému selhání v této oblasti.

Z pohledu programu pro otce a syny bude výběr her na důvěru velmi důležitý – půjde totiž nejen o rozvoj důvěry v rámci celé skupiny, ale také o budování / prohlubování důvěry mezi

otcem a synem. Specifický vztah – možná dobře fungující, ale možná i narušený a nefunkční – bude vyžadovat skutečně pečlivý výběr vhodných her.

Hry na rozvoj komunikace a spolupráce

Hlavním úkolem fungující komunikace je úspěšné předávání informací od zdroje k příjemci. Podmínkou úspěšné komunikace je „vyladění“ komunikační soustavy a správné použití komunikačních prostředků. Pro rozvoj komunikace se používají hry, které standardní formy komunikace omezují nebo modifikují – komunikuje se beze slov, je omezeno používání některých smyslů (slepota) apod. Zároveň je před skupinu postaven problém, který má být vyřešen. Úspěšné řešení je pak podmíněno spoluprací a také hledáním nestandardních či inovativních řešení. S ohledem na omezení smyslového vnímání je třeba zvýšenou pozornost věnovat bezpečnosti her.

Po použití tohoto typu her je třeba nezapomenout na zařazení reflexe – v klidném a bezpečném prostředí, s dostatečným časovým fondem.

Závěrečné hry a rituály

Každá lidská činnost končí nějakým výsledkem. Podobně i ucelený program má být ukončen velkým finále. Forma tohoto zakončení je různorodá – divadlo, komunikační hry, táborový oheň, meditativní samota...

Vyvrcholením plánovaného víkendu pro otce se synem je závěrečný rituál. O rituálech obecně i konkrétně pro tento případ (přechodové rituály) pojednávám v kapitole 6.

Hry pro reflexi a závěrečné hodnocení

Reflexe je nedílnou a nutnou součástí každého programu. Je důležitá pro účastníky – vytváří prostor pro osobní zhodnocení akce, její přínos pro jednotlivce, reflexi změn a rozvoje osobnosti, které účastník zaznamenal. Významná je i pro organizátory akce – co se podařilo, co a jak by šlo vylepšit. Zda byly naplněny cíle celých programových bloků i jednotlivých her.

Podoba reflexe může být velmi různorodá – od obyčejného slovního hodnocení, přes pohybové vyjádření spokojenosti po psaní příběhů a osobních reflexí či jiné výtvarné nebo umělecké zpracování.

Výzvodé aktivity

Kromě výše uvedených kategorií doplním ještě Výzvodé aktivity. Tímto pojmem popisují aktivity, spojené s určitým prvkem nebezpečí, s překonáváním obtíží a také s prvkem

dobrodružství. Podle Neumana (2014, str. 26) dobrodružství v našem životě ubývá, převažuje pasivita a přehnaná ochrana. Dobrodružství v sobě zahrnuje prvky napětí z nejistého konce, s rizikem z neznámého.

Častým motivem těchto her je překonávání sebe sama, svého strachu, svého omezení. Výzvodové aktivity pracují s určitou mírou rizika. Pro úspěch hry je třeba zajistit, aby subjektivní pocit nebezpečí byl maximální (tak, jak ho vnímá účastník), zatímco objektivně je bezpečnost aktivity zajištěna maximální možnou mírou. Možným příkladem výzvodových aktivit jsou lanové a překážkové dráhy (Neuman, 2014).

Výzvodové aktivity dobře vyhovují použití v rámci rituálů, jak se pokusím ukázat v kapitole 6.

5.3 Vedení her

Jednoduché dětské hry je možné hrát spontánně a bez jakéhokoli vedení. Při uvádění ucelených programů na významu nabývá osobnost vedoucího programu a hry. Na něm záleží, zda si získá pozornost a důvěru frekventantů, on ovlivňuje naladění účastníků na hru poutavým úvodem. Jaký by tedy vedoucí hry měl být?

Neuman (2014, str. 30) uvádí následující charakteristiky vedoucího:

- a. Důvěryhodný
- b. Energický
- c. Odpovědný
- d. Se sebedůvěrou
- e. Spontánní
- f. Tvořivý
- g. Se smyslem pro humor
- h. Seriózní, ale také bláznivý, pokud to situace vyžaduje

V průběhu akce se role vedoucího také mění. Často vychází z autoritativní pozice, postupně ustupuje do pozadí a aktivitu přenechává na hráčích. Je mentorem, průvodcem, rozhodčím, koučem.

Úloha vedoucího není omezena jen na samotné vedení hry nebo kurzu – vedoucí koncipuje program, vybírá jednotlivé hry podle zaměření a cíle, připravuje a ověřuje podmínky pro realizaci hry. Ve hře samotné může být poradcem, rozhodčím nebo i hráčem.

Obsah činnosti vedoucího podle Neumana (2014, str. 30-31):

- a. Stanovuje cíle a zaměření hry (i celého programu) – proč tato hra, jaký je její smysl, jakého cíle se má touto hrou dosáhnout
- b. Definuje prostředky ke splnění cílů, pravidla hry
- c. Realizuje přípravu na hru – pomůcky, prostředí, organizační tým, alternativy (počasí, okolnosti hry, vývoj hry)
- d. Zajišťuje vedení hry – sleduje hru, případně mění podmínky, pravidla, aby dosáhl cíle
- e. Řídí hodnocení a reflexi

Vedoucím ve výše uvedeném kontextu se myslí jak fyzická osoba vedoucího, tak i člen realizačního týmu, který některou z činností zajišťuje.

6 Rituály

Rituály jsou od nepaměti součástí života kterékoli lidské společnosti. Zatímco naše společnost dosti striktně odděluje záležitosti náboženské od věcí světských (posvátné vs. profánní), pro dřívější společnosti a primitivní společenství současnosti oba tyto světy více či méně splývají. Svět náboženství přímo oplývá bohatostí rituálů, o ty moderní společnost přichází.

Také v rámci jedné společnosti je možno najít různé skupiny lidí vyznačující se společnými znaky. Tyto skupiny jsou tím jasněji oddělené, čím primitivnější společnost je posuzována. Přechod jedince z jedné skupiny do druhé vyžaduje splnění určitých podmínek – socioekonomických, intelektuálních nebo náboženských. A především v oblasti posvátna je tento přechod doprovázen nebo přímo podmíněn vykonáním předem daných obřadů – rituálů (Genep, 2018).

Podobně, jako je přechod z jedné skupiny do druhé podmíněn určitým obřadem, je také v životě jednotlivce možné vysledovat rituální přechod z jedné fáze života do druhé – ať už na základě dosažení příslušného věku, nebo změnou životních okolností.

Villoldo (2020, str. 2) uvádí sedm hlavních iniciačních událostí v životě člověka: narození, vstup do mužství nebo ženství, první láska, manželství (a někdy rozvod), rodičovství, moudrost a smrt.

Říčan (1990) se problematice rituálů také věnuje. Především uvádí, že v moderní společnosti význam rituálů oslabuje, v běžném životě jsou rituály doprovázeny událostmi jako křest nebo vítání občánků, svatba a pohřeb. Rituály doprovázející přechod do dospělosti téměř vymizely.

To se podstatně týká především mužů – dívky procházejí přirozeně dvěma zásadními proměnami v ženu (první je menstruace, druhou porod prvního dítěte), zatímco chlapci takto jasný přechod do mužství nemají. Opět tradičně bylo uvedení do mužství, přijetí do společenství mužů, záležitostí rituálu, kde mužství chlapci uděloval jiný (starší a zkušenější) muž (nebo skupina mužů). Říčan (1990) zmiňuje také náboženskou formu uvedení do dospělosti – u židů bar-micva, u křesťanů biřmování.

Víkend otce se synem by měl být uvedením chlapce na cestu mužství. Aby toto uvedení bylo nejen symbolické, ale aby tak zanechalo trvalou a hlubokou památku v životě muže, považují za nezbytné využít potenciál rituálů a zařadit je jako vrchol celého víkendu.

6.1 Typologie rituálů

Slovník cizích slov (2022) pod heslem rituál uvádí: „obřadní úkon; pevná pravidla významného aktu“. Akademický slovník cizích slov definici rituálu rozšiřuje o „soubor předpisů a zvyklostí pro výkon bohoslužeb“ (Petráčková, Kraus et al., 1998, str. 665).

Náboženský charakter se projevuje především u rituálů animistických, kdy cílem obřadu je naklonit si přízeň nebo odvrátit nepřízeň bůžků, duchů a jiných přírodních sil. Do protikladu jsou stavěny rituály dynamistické (neosobní základ rituálu), dále jsou popisovány rituály sympatetické (ovlivňování shodného shodným) a rituály kontaktní (k přenosu magické moci dochází dotekem). Toto třídění zohledňuje mechanismus působení rituálu. Z hlediska účinku se rituály dělí na přímé a nepřímé. Opakem pozitivního rituálu, charakteristického akcí a chtěním, je tabu – vyhnutí se akci a nechtění (Gennep, 2018).

Speciální kategorií jsou přechodové rituály. Jak už naznačuje název, jedná se o rituály, které usnadňují a někdy jsou přímo podmínkou přechodu z jedné životní situace do druhé, z jedné etapy do druhé, z jedné skupiny nebo kasty do druhé. Zpravidla se jedná o sekvenci několika akcí, které i samy o sobě mají charakter rituálu. Gennep (2018) popisuje 3 základní fáze přechodového rituálu:

- a. *Preliminální*: rituály odluky – jedinec se odděluje od předchozího života, dřívější zkušenosti, „prochází dveřmi“, za nimiž nechává vše staré; symbolem odluky je často vykročení na cestu, opuštění domova, odchod do osamělé chýše nebo jiný pobyt o samotě; opuštěním původního světa se vytváří prostor pro přijetí světa nového;
- b. *Prahové*: rituály pomezí – jedinec se nachází v neutrálním území mezi oběma světy nebo stavy – starý již opustil a do nového ještě nevstoupil; pomezím rituálem je např. přestupování hranice (kde existuje neutrální území nikoho), mezi pomezí rituály můžeme řadit i různé formy iniciace; specifickým pomezím obdobím, spojeným s rituály, je např. těhotenství;
- c. *Postliminální*: rituály sloučení, přijetí – těmito rituály je jedinec přijímán do nového postavení, skupiny, světa; příkladem postliminálního rituálu je obřizka, křest, svatba.

6.2 Rituály přechodu do dospělosti

Rituály přechodu do dospělosti jsou typickým příkladem iniciačního rituálu – iniciací je jedinec přijímán do nové skupiny – jinoch mezi muže, dívka mezi ženy, novic do řeholního řádu, učeň do cechu apod. Iniciací se mění jak společenský status, tak i dochází k trvalé vnitřní proměně absolventa rituálu.

Genep (2018) spatřuje nutnost existence rituálů přechodu do dospělosti u chlapců v těchto skutečnostech:

- a. Z fyziologického hlediska neexistuje ve vývoji jedince jasný předěl, který by navozoval změnu postavení – v období puberty sice dochází k fyzické proměně, ale samotný průchod pubertou nový status adolescenta neutváří; navíc u chlapců je přechod do pohlavní dospělosti méně výrazný, než u dívek (u kterých je první menstruace jasným předělem).
- b. Nástup puberty a její ukončení jsou faktory velmi proměnlivé, jak už bylo uvedeno v kapitole 3. Jsou ovlivněny jak individuálními predispozicemi pubescenta, tak i sociokulturními a etnickými podmínkami, např. v bohatších společnostech je nástup puberty časnější, naopak těžká práce nástup puberty odkládá. Nelze tedy ztotožnit přechod do dospělosti s nějakým konkrétním věkem.
- c. Třetím aspektem je rozdíl časování v dosažení zralosti sociální a fyzické, kdy jsou popisovány oba případy nerovnováhy – sociální zralost může předcházet (papuánský kmen Elena – první obřady v 5-ti letech) nebo následovat po vyspělosti fyzické (Hotentoti v 18-ti letech). Dosažení obou dospělostí v jednom kratším časovém úseku je výjimkou (Genep, 2018, str. 64).

Iniciační rituály, které se řadí do rituálů prahových, zároveň sami o sobě vykazují znaky přechodového rituálu s jeho třemi fázemi – odloučením, přechodovým obdobím a přijetím do nového statusu. Často se jedná o rituály se sexuálními aspekty – dochází k odloučení od „bezpohlavního“ dětství a kandidát je přijímán do světa jasně sexuálního jako muž nebo žena (Genep, 2018, str. 63).

Součástí iniciačního rituálu je často vnější znak přechodu, mající podobu mrzačení nebo trvalého označení na těle. Genep (2018, str. 66) uvádí, že se „odnětím, useknutím nebo zmrzačením části těla mění pro všechny viditelným způsobem osobnost jedince“. Jako příklad je možné uvést obřízku (odstranění předkožky penisu u chlapců / mužů), která pro židy a muslimy je znakem jednak odstoupení od původního (pohanského) života, jednak je

znakem přijetí do nového společenství, sjednoceného ve víře. Stejnou roli může zastávat označení jizvou u bojovníků, proražení nosní přepážky nebo tetování.

Kromě trvalých znaků přechodu rituály pracují také se změnou dočasnou, vyjádřenou maskou, rituálním oděvem nebo pomalováním. Tato dočasná proměna většinou provází rituály cyklické, opakující se.

Genep (2018) ve své práci uvádí příklady rituálů především z okruhu kmenových společenství, protože v naší tradici význam rituálů přechodu do dospělosti upadá. Také Říčan (1990) poukazuje na úpadek rituálů a předkládá dva příklady – australského kmene Karadjeri a příklad pasování na rytíře: „[...] rytířův syn byl do dvanácti let ‚dítětem‘. Při iniciační slavnosti byl posvěcen meč, který mu byl zavěšen na sedlo, ale kterým se ještě nesměl opásat. Od této chvíle se stal panošem (pázetem). Adolescence se zakončovala v 21. roce, v němž rytíř dosáhl plnoletosti. Při slavnosti v den letního slunovratu (o svatodušních svátcích) byl rytíř oděný v bílém rouchu starými rytíři opásán vysvěceným mečem. Tu teprve obdržel přílbu, štít a kopí. Panoši mu připnuli ostruhy. Král jej udeřil na rameno třikrát mečem, aby mu připomněl rytířské ctnosti ... Slavnost byla zakončena turnajem.“ (Příhoda in Říčan, 1990, str. 243).

Na výše uvedeném příkladu je možné rozlišit 3 fáze přechodového rituálu: odloučení (nástup do služby s viditelným znamením vlastnictví meče), prahová etapa služby u jiného pána a přijetí do stavu šlechtického (pasování na rytíře).

A opět upozorňuji na skutečnost, že do mužství chlapce uvádějí starší muži, v uvedeném příkladu starší rytíři opásají kandidáta jeho mečem.

6.3 Rituály a výzvodé aktivity

Bell (in Řehořková, 2022) poukazuje na podobnost přechodových rituálů s outdoorovými programy. Outdoorové programy dobře naplňují charakteristiky první a druhé fáze rituálu podle Genepa – odloučení od minulého světa změnou prostředí připojením se k outdoorovému programu, přechodová fáze je reprezentována pobytem na programu. Zakončení programu rituálem může mít také charakter třetí fáze – přijetí změny jednotlivcem, ale zde není naplněna podmínka třetí fáze rituálu podle Genepa, totiž přijetí této změny společností.

Ačkoli tedy outdoorové programy vedou k transformaci osobnosti účastníka, po návratu do původního prostředí není tato změna okolím akceptována, jedinec nezískává nový status. Tím není naplněna podmínka třetí fáze přechodového rituálu – přijetí.

6.3.1 Rituál jako hra

Již při pokusu o definici hry jsem poukázal na skutečnost, že pojem hra zahrnuje velmi široké množství různých aktivit (Zapletal, 1985). Nyní ukáži, že i přechodový rituál můžeme do her zařadit, protože zpravidla obsahuje tři ze čtyř principů hry podle Cailloise (1998).

Agón – Říčan (1990) i Gennep (2018) shodně uvádějí, že přechodové rituály obsahují prvek boje, bolesti, překonání sebe sama.

Mimikry – provedení rituálu obsahuje prvky divadla – kostýmy, specifické prostředí, rekvizity, přesně daný scénář. Aktéři vystupují v různých rolích. Samotný průchod rituálem vede ke změně společenského postavení, sociální role, aktér se trvale stává někým jiným (Gennep, 2018).

Ilinx – prostředí, atmosféra, rituální tance, bolest, strádání a odloučení, to vše vytváří iluzi neskutečna; v některých případech může být tento stav navozen i uměle pomocí drog (Gennep, 2018).

Rituály zpravidla neobsahují prvek náhody (*alea*), již z principu se jedná o procesy, které mají řád a přesně danou strukturu.

7 Návrh programu víkendu pro otce a dospívajícího syna

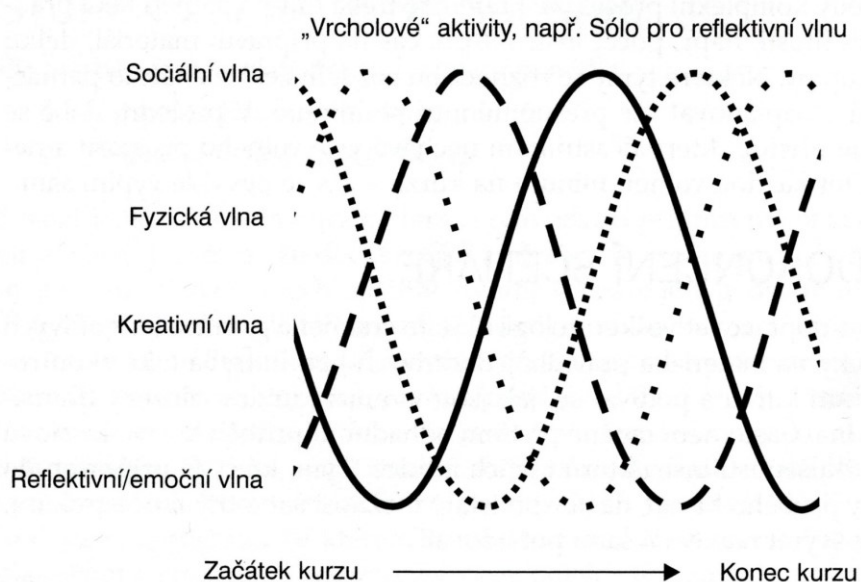
Při tvorbě programu víkendu pro otce a syna použijí metodu dramaturgie, jak ji rozvinula Prázdninová škola Lipnice (Franc, Zounková a Martin, 2007).

Nejprve tuto metodu popíší v podkapitole 7.1, pak v podkapitole 7.2 podrobně rozpracují jednotlivé stupně a navrhnu podle metodiky program víkendu. Podkapitola 7.3 je věnována emočnímu vrcholu celého víkendu – scénáři závěrečného přechodového rituálu.

7.1 Metoda dramaturgie

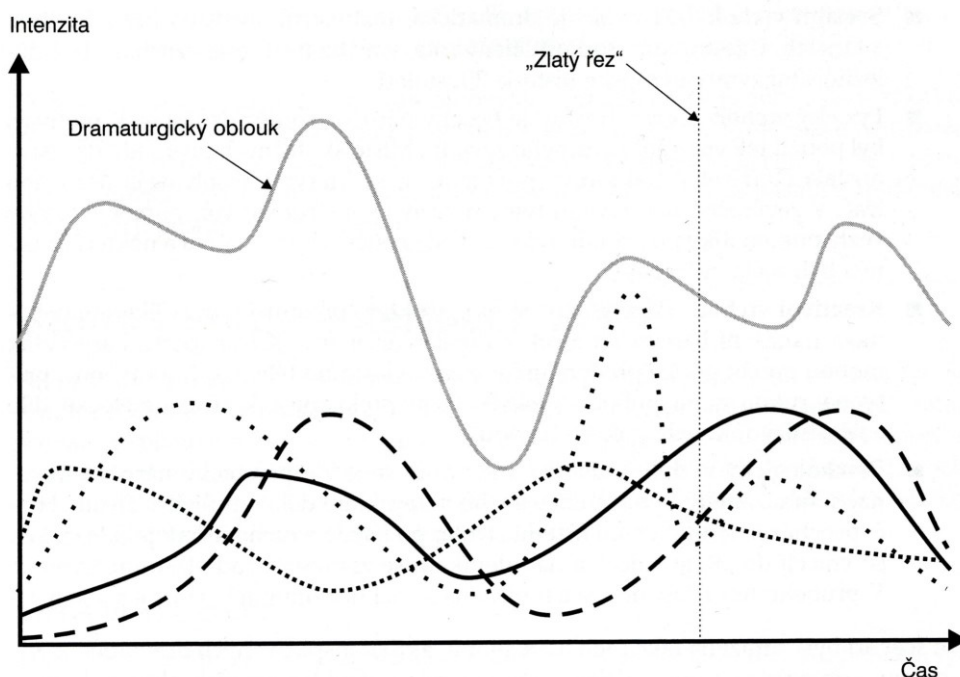
Základním prostředkem dramaturgie je dramaturgická vlna, kdy dochází ke střídání aktivní fáze činnosti (vrchol) s uvolněním, relaxací a reflexí (údolí). Tento prvek dramaturgické vlny je provázán do větších celků, dochází tedy ke střídání vrcholů a údolí v průběhu kurzu (Franc, Zounková a Martin, 2007, str. 26).

Původní model pracoval s vlnou fyzické aktivity, dramaturgie ale pracuje s několika různými vlnami – fyzickou, sociální, kreativní a psychologickou (reflektivní, emoční). Ve výsledku tak dochází k prolínání jednotlivých vln, které se ve svých vrcholech střídají a vzájemně doplňují. Ideální model průběhu kurzu s různými prožitkovými vrcholy je zobrazen na obr. 1:

Obr. 1 Ideální dramaturgická vlna převzato z (Franc, Zounková a Martin, 2007, str. 36)

Ideálního průběhu dramaturgických vln s optimálním střídáním vrcholů se v praxi nedá dosáhnout. Reálný průběh jednotlivých vln na kurzu je možné zaznamenat na vlnovém diagramu a z něj pak odvodit dramaturgický oblouk – ten zachycuje souvislost jednotlivých aktivit a je souhrnnou projekcí intenzity zážitků do jedné veličiny. Dramaturgie také pracuje s termínem „zlatý řez“: „Zlatý řez může na kurzu symbolizovat důležitá/přelomová aktivita, kdy dochází ke změně intenzity programu, energie, atmosféry a/nebo prostředí [...]“. (Franc, Zounková a Martin, 2007, str. 36). Příklad dramaturgického oblouku na jednom z kurzů PŠL je znázorněn na obr. 2:

Obr. 2 Příklad dramatického oblouku, převzato z (Franc, Zounková a Martin, 2007, str. 37)

Tvorba programu kurzu probíhá v pěti stupních dramaturgie (Franc, Zounková a Martin, 2007, str. 32 – 35)

Stupeň 1 – práce na hlavním tématu kurzu

V této fázi plánování programu je třeba si ujasnit, „o čem kurz vlastně je“ (Franc, Zounková a Martin, 2007, str. 32). Kurz může mít jedno nosné téma nebo několik dílčích témat. Téma je nosnou myšlenkou kurzu, konkrétní aktivity do kurzu zařazené vždy musí s tématem korespondovat.

Dále je dobré definovat cíle kurzu a podrobnější charakteristiky kurzu – jaký bude typ kurzu (expedice, pobyt, zimní atd.), jaké aktivity zařadit (hry, workshopy, semináře...), v jakém

prostředí se kurz bude odehrávat (v přírodě, ve středisku, ve městě...), velikost a skladba instruktorského týmu, cílová skupina účastníků.

Stupeň 2 – Práce na scénáři

Scénářem se rozumí detailní harmonogram kurzu. Scénář může být velmi podrobný a striktní, nebo může mít podobu volnějších programových bloků, které jsou plněny aktivitami na základě okamžité situace na kurzu.

Scénář je vždy třeba chápat pružně – zkušenosti ukazují, že realita kurzu se od scénáře vždy více či méně odchyluje.

Při zpracování scénáře se bere ohled na žádoucí průběh dramaturgických vln, často se při tvorbě postupuje od obecnějších požadavků ke konkrétním představám. Pracuje se na úrovni typologie obecných požadavků, doplnění konkrétních her je obsahem následujícího stupně.

Stupeň 3 – Praktická dramaturgie (tvorba a výběr her)

Výběr konkrétních her (existujících nebo nových) má odpovídat dramaturgickým požadavkům scénáře. Pracuje se se zarámováním hry (libretem navozená atmosféra, vtažení do hry), je třeba vzít v úvahu logistiku (instruktorský tým, požadavky na přípravu, materiál apod.).

Stupeň 4 – Dokončení scénáře

Zahrnuje přesné dopracování logistiky – požadavky na materiál, personální zajištění, pravidla her. Reviduje se naplnění dramaturgických záměrů, předpokládaný průběh jednotlivých dramaturgických vln, rozložení vrcholů kurzu.

Stupeň 5 – Dramaturgie na kurzu

I v průběhu kurzu zpravidla dochází k dramaturgickým změnám – je třeba reagovat na vnější okolnosti (počasí...) i na aspekty vnitřní – náladu na kurzu, stupeň únavy skupiny, potřeba větší reflexe apod. V této fázi realizace kurzu je rozhodující zkušenost instruktorů a cit pro danou situaci, protože změny v programu a uvedení programových bloků na jiných místech ovlivňují celé vyznění kurzu.

7.2 Program víkendu pro otce s dospívajícím synem

7.2.1 Práce na hlavním tématu

Hlavní téma: „Vyкроčit na cestu k dospělosti“.

Cíle víkendu:

- a. Poznat sám sebe
- b. Prohloubit vzájemnou důvěru a sdílení mezi otcem a synem
- c. Překonat sám sebe
- d. Odpoutat se od dětství a vykročit na cestu k dospělosti

Typ kurzu: Víkendová akce v rekreačním středisku

Cílová skupina: otec s jedním dospívajícím synem, syn ve věku 16 – 18 let ke dni zahájení kurzu; předpokládá se vazba otce na chlapské skupinky inspirované dílem Richarda Rohra, organizované v hnutí Chlapi (Chlapi, 2022); předpokládá se minimálně tolerance k duchovním hodnotám křesťanské tradice

Počet účastníků: 20 + 20

Instruktorský tým: 8 (7 instruktorů + kněz)

Místo konání: Tábor Jana Amose Komenského, Běleč nad Orlicí

Motivační příběh: biblický hrdina Samson

Příběh Samsona

Samsonův příběh je zasazen do období, kdy byl izraelský národ v důsledku své neposlušnosti a nevěry Hospodinu podroben sousedním kmenem Pelištejců. Příběh Samsona v plném znění je v Příloze 1, zdrojem je Český ekumenický překlad Bible.

Narození Samsona je oznámeno Božím poslem nejprve jeho matce, pak i jeho otci Manóachovi – Samson bude Božím zasvěcencem a vysvobodí izraelský národ z rukou Pelištejců. Podmínkou je, že si chlapec nebude holit nebo stříhat vlasy. V určený čas se chlapec narodil, vyrostl a Hospodin mu žehnal. (Sd 13)

Dospělý Samson si vybral dívku z kmene Pelištejců za ženu, i když mu v tom rodiče bránili. Cestou na námluvy Samsona ve vinici napadl mladý lev. Samsona se zmocnil duch Hospodinův a lva holýma rukama přemohl. Za nějaký čas šel opět stejnou cestou na svou svatbu, našel zdechloru lva a v ní sídlící včelstvo. Nabral si tedy med a pokračoval v cestě. Na svatbě pak svým družbům dal hádanku – když uhodnou, každému z nich věnuje novou košili. Když ale neuhodnou, každý z nich věnuje košili Samsonovi. Na uhodnutí hádanky měli mládenci sedm dní. Protože se jim ale nedařilo, přesvědčovali svoji soukmenovkyni,

Samsonovu ženu, aby jim pomohla správnou odpověď od Samsona zjistit. To se jim nakonec povedlo, Samson své ženě tajemství prozradil a mládenci tak měli nárok na 30 košil. Samson věděl, že byl zrazen. Opět se ho zmocnil duch Hospodinův, sestoupil do Aškalónu, tam pobil 30 mužů, pobral jejich majetek a košilemi obdaroval mládence. Od své ženy odešel a její otec ji daroval jednomu z družbů. (Sd 14)

Po nějakém čase opět Samson navštívil svou ženu, aby se dozvěděl, že je již někoho jiného. Rozzloben se rozhodl pro pomstu – pochytil 300 lišek a s jejich pomocí zapálil pole Pelišťejců s dozrávající úrodou. Odplata na sebe nenechala dlouho čekat – Pelišťejci přitáhli a upálili Samsonovu ženu i s jejím otcem. Samson se rozhněval, napadl je a v boji porazil. Opět se Pelišťejci sebrali v ještě větší síle a žádali Izraelce o vydání Samsona. Ti po dohodě se Samsonem ustoupili a svázaného ho předali Pelišťejcům. Duch Hospodinův se Samsona zmocnil, hrdina pouta přetrhal a oslí čelistí pobil tisíc mužů. Protože měl žízeň, Hospodin nechal ze skály vytrysknout pramen, z něhož se Samson občerstvil. (Sd 15)

Pelišťejci se dále snažili Samsona zabít – jednou si na něj chtěli počíhat ve městě, ale Samson je přelstil, vysadil městskou bránu z pantů a odnesl ji na vrchol nedaleké hory. Pak se zamiloval do dívky jménem Delíla. Pelišťejská knízkata ji přemlouvala ke spolupráci, aby zjistila, jak Samsona zbavit jeho síly. Třikrát Samson Delíle řekl špatný způsob, jak ho síly zbavit – svázat ho sedmi syrovými houžvemi, spoutat ho novými provazy, vplést sedm pramenů Samsonových vlasů do osnovy na tkaní koberců. Po dalším dlouhém naléhání nakonec Delíle prozradil, že jeho síla je ukrytá ve vlasech – pokud se ostříhá, bude sláb. Delíla mu ve spánku nechala ustříhnout sedm pramenů vlasů, síla od něj odstoupila a Samson byl zajat, oslepen a uvržen do vězení. Tam vykonával otrockou práci. Vlasy mu nechali dorůstat. Po čase se chtěli Pelišťejci na úkor Samsona pobavit, nechali ho přivést do velké síně. Samson se nechal postavit mezi dva sloupy, podepírající strop, pomodlil se k Hospodinu a požádal ho o bývalou sílu. Hospodin jeho modlitbu vyslyšel, Samson se vzepřel proti sloupům a celou stavbu nechal zřítit na hodovníky. Sám při tom zahynul. (Sd 16)

7.2.2 Scénář

Scénář akce je uveden v tabulce 5:

Den a čas	aktivita	místo	Poznámka
Pátek			
18:00 – 19:00	Příjezd a ubytování	Vstupní brána areálu	Rozdání programu a jmenovek – jmenovky nosíme viditelně po

			celou dobu akce
19:00 – 19:30	Večeře	Jídelna	
19:40 – 22:00	Večerní program	Pellarka	Kolečko – představení se Fandění Proč jsem tady Nucená volba Přednáška 1 – Bojovník a milovník Samson Básnické střevo – zadání Slůvko na dobrou noc
22:00	Večerka a noční klid		
Sobota			
7:30	Budíček		
7:32 – 7:55	Rozcvička, koupání hygiena		Odděleně otcové a synové, synové mají výběh
8:00 – 8:30	Snídaně	Jídelna	
8:40 – 9:10	Přednáška 2	Pellarka	Přednáška 2 – Chybějící otec, chybující syn
9:15 – 10:25	Skupinky	Areál	3 skupinky pro otce, 3 skupinky pro syny
10:30 – 12:00	30 košil	Hřiště	30 košil
12:00 – 12:45	Oběd	Jídelna	
12:45 – 14:00	Polední klid		
13:30 – 14:00	Příprava grilu a selátka	Před Pellarkou	
14:00 – 17:30	Po stopách Samsona	Okolí areálu	Po stopách Samsona
18:00 – 20:25	Rituál	Pellarka	
20:30 – 24:00	Hostina, volná zábava		Zed' nářků
Neděle			
7:30	Budíček		
7:32 – 7:55	Rozcvička, koupání, hygiena		Odděleně otcové a synové, synové mají výběh; Společně Ulička důvěry
8:00 – 8:30	Snídaně	Jídelna	
9:00 – 9:55	Bohoslužba	Hřiště	Promluva: Samson v kontextu moderní doby

10:00 – 12:25	Prezentace, reflexe, ukončení programu	Pellarka	Básnické střevo – prezentace Reflexní kolečko Povzbuzení na cestu
12:30	Oběd, odjezd domů	Jídelna	

Tab. 5 Scénář akce

7.2.3 Hry a aktivity

Společné aktivity, které se odehrávají v Pellarce, jsou zahajovány bubnováním na djembe a jiné bubny.

Po celou dobu kurzu jsou zakázány telefony, notebooky a příliš chytré hodinky – chceme se odpoutat od světa, který jsme nechali za sebou, a nenechat se vyrušovat vnějšími vlivy. Maminkám, manželkám a přítelkyním vše můžeme říci až po akci, ovšem pravděpodobně zůstaneme nepochopeni...

Kolečko

Seznamovací hra v Pellarce, bez pomůcek, bez libreta. Začíná vedoucí kurzu představením sebe a svého týmu, pak pokračuje první syn po levici vedoucího.

Syn nejprve představí svého otce (jméno, záliby, kladné vlastnosti; nemluvit o práci), otec v podobném duchu představí syna. Pak pokračuje další syn po levici.

Fandění

Libreto: Máte šanci stát se mediální hvězdou tohoto kurzu a během 3 minut posbírat 39+ followerů v naší lokální síti.

Charakter hry: jména, zábava, uvolnění

Pravidla hry: jedná se variaci na Kámen, nůžky, papír. Na začátku hry všichni účastníci vytvoří dvojice. Na pokyn vedoucího se nejprve vzájemně představí, pak následuje Kámen, nůžky, papír na jeden vítězný. Vítěz pokračuje dále a vyhledává si nového soupeře. Poražený se stává followerem, radí se za vítěze a nahlas skanduje jeho jméno po celou dobu hry. Když se potkají hráči s followery, vítěz „přebírá“ celou skupinu followerů, kteří mění příslušnost a nově skandují jméno vítěze. Hra končí, když se všichni hráči stanou followery absolutního vítěze. Do hry se mohou zapojit i instruktoři a vedoucí.

Předpokládaná doba trvání: 5 minut

Proč jsem tady

Charakter hry: seznámení

Pravidla hry: Hráči sedí v kruhu a postupně říkají, proč jsou na tomto kurzu. Vedoucí vyzve k otevřenosti a upřímnosti.

Předpokládaná doba trvání: 35 minut

Nucená volba

Převzato z (Neuman, 2014, str. 64)

Charakter hry: seznámení.

Pravidla hry: Vedoucí hry před začátkem vyznačí v Pellarce východní a západní box. Pak hráčům předkládá dvojice protikladných slov, přičemž jasně uvede, který box platí pro které slovo. Hráči rychle zaujmou pozici v boxu podle své preference. Po rozdělení vedoucí pokračuje další dvojicí slov.

Příklady slovních dvojic: Les nebo oceán, kladivo nebo hřebík, sprinter nebo chodec, voda nebo led...

Předpokládaná doba trvání: 15 minut

Básnické střevo

Libreto: V Bibli v příběhu o Samsonovi jsou uvedené hádanky i verše. Protože se Samsonovým příběhem necháváme provázet po celou dobu našeho kurzu, vžijme se do jeho kůže, když pro své družby hádanku vymýšlel.

Pomůcky: flipchart s velkým archem papíru v Pellarce, fixy

Pravidla hry: Ve chvílce ticha se otec a syn dohodnou na jednom slově, které charakterizuje jejich rodinu, jejich vztah nebo se jiným způsobem váže k nim samotným. Synové postupně tato slova říkají, instruktor je zapisuje na flipchart. Výsledkem bude 20 slov.

Úkol pro otce a syna – v průběhu víkendu vymyslet ucelený literární útvar (esej, úvahu, báseň, drama atd.), v němž všechna uvedená slova zaznějí. Obsah díla musí být navázán na dění na kurzu. Zadání úkolu proběhne v pátek večer, v neděli dopoledne bude dílo předvedeno.

Předpokládaná doba trvání: 15 + 60 minut

30 košil

Inspirováno hrou Aréna (Franc, Zouňková a Martin, 2007, str. 136).

Libreto: Samson prohrál sázku s hádankou a musel opatřit svým družbům 30 luxusních košil. Zvolil poněkud zvláštní způsob – sestoupil do Aškalónu a tam zavraždil 30 Pelištejců, které pak o košile i jiný majetek okradl. My zvolíme poněkud humánnější způsob a sestoupení do Aškalónu bude o dost rychlejší, než u Samsona.

Pomůcky: 12 velkých kuželů, 12 malých kuželů, 30m pásmo, stopky, 6 výrazně barevných šátků nebo rozlišovacích dresů, 6 kartiček s tabulkou „každý s každým“, 6 tužek

Charakter hry: fyzicky náročná soutěž družstev

Pravidla hry: Na hřišti nebo louce je velkými kužely vyznačen pravidelný šestiúhelník, obvod do 180m. V každém vrcholu jsou umístěny 2 velké kužely, vzdálenost dvojice kuželů je cca 2m. Dovnitř šestistěnu je dvěma malými kužely taktéž v každém vrcholu vyznačeno domovské území družstva.

4 družstva tvoří 3 dvojice otec-syn, 2 družstva mají 4 dvojice otec-syn, celkem 20 dvojic.

Hra je rozdělena na 2 poločasy po 8-mi minutách, přestávka je 5 minut. První poločas se běží proti směru hodinových ručiček, druhý po směru.

Na pokyn vedoucího vyrazí z každého družstva jedna dvojice hráčů (mají „rozlišovák“ nebo šátek) a běží proti směru hodinových ručiček po vnějším obvodu šestiúhelníku. Při běhu se dvojice drží za ruce a snaží se předběhnou některou dvojici před nimi, zároveň nebyt předběhnuti. Za každou předběhnutou dvojici z jiného družstva získává družstvo jednu „košili“ (bod), za každý celý oběh šestiúhelníku také získává „košili“ (bod). Cílem je během celé soutěže nasbírat alespoň 30 košil pro družby. Zároveň musí platit, že v rámci celé soutěže musí každý hráč alespoň jednou běžet se všemi ostatními členy družstva, ostatní oběhy jsou již na strategii týmu.

Za předběhnutí se počítá i předběhnutí družstva při střídání dvojic v domovském území.

Variace: Pokud vedoucí podcení zdatnost běžců a nepodařilo by se získat potřebný počet „košil“, může pružně podle výsledků v prvním poločase druhý poločas nastavit.

Předpokládaná doba trvání: 60 minut

Po stopách Samsona

Libreto: Samsonův příběh nám ukazuje sílu a odvalu bojovníka, také hněv, touhu po pomstě a touhu po svobodě. Toto vše můžeme zažít, když se Samsonem vyrazíme na cestu.

Charakter hry: putování po jednotlivých stanovištích, cestou rozmluva mezi synem a otcem na dané téma, na stanovišti plnění konkrétního úkolu. Celkem je na cestě 5 stanovišť, na začátku hry má každá dvojice přiděleno výchozí stanoviště (4 dvojice na stanoviště) a čas zahájení hry (intervaly mezi dvojicemi 4 minuty). Časová náročnost úkolů na stanovišti do 10-ti minut.

Pomůcky: Podle jednotlivých stanovišť

Předpokládaná doba trvání: 180 minut

Otázky pro putování mezi stanovišti: Před odchodem na první stanoviště obdrží syn obálku s otázkami na cestu. Po splnění prvního úkolu otec čte otázku č. 1, cestou na další stanoviště probíhá rozhovor mezi synem a otcem. Obdobně se postupuje i na dalších stanovištích. Na každé otázce je uvedeno, kdo ji čte.

Otázky:

- 1) Čte otec: Řekni svému synovi, co si na něm nejvíce ceníš.
- 2) Čte syn: Řekni svému otci, v čem bys chtěl být jako on.
- 3) Čte otec: Vyprávěj svému synovi nějakou bolestnou zkušenost se svým otcem. Mluv o svých pocitech. Nebraň se pláči, pokud přijde – není to slabost ani hanba.
- 4) Čte syn: Otec Ti právě vyprávěl o svém zranění. Možná i Ty cítíš, že Tě tvůj otec zraňuje. Řekni mu o tom upřímně a otevřeně. Tvůj otec možná ani netuší, že to tak je. Ty otče, který nasloucháš – vyslechni svého syna, nebraň se, neodporuj. Nic nevysvětluj, pokud Tě tvůj syn o to nepožádá. Pokorně přijmi výpověď svého syna a nenič důvěru, kterou Ti syn právě projevil.
- 5) Čte otec: Samson byl třikrát spoután a třikrát pouta přetrhal. Ve večerním rituálu bude Tvůj syn mít příležitost zbavit se pout a omezení vašeho vztahu. Než dojdete do tábora, zapiš si tři nejsilnější „pouta“, jichž se chce Tvůj syn zbavit. Pamatuj, že to jsou jeho pouta, nikoli Tvoje. Dohodněte se, zda tato pouta mohou být vyřčena veřejně, nebo to bude vaše soukromá záležitost.

Lišky a oheň

Libreto: Samson pálí Pelištějcům úrodu – obilí, olivy, vinice.

Charakter hry: kooperace, zálesácké dovednosti

Pomůcky: Na stanovišti v areálu 2 – 3 ohniště, pro každé ohniště suchá kláda, pila, sekyrka, křesadlo, svíčka. Bezpečnost 2 konve s vodou.

Pravidla hry: Ve spolupráci otec a syn mají za úkol odříznout jedno polínko z klády, z tohoto polínka rozdělat oheň, ten transportovat na jiné ohniště a tam zapálit svíčku.

Samson posílá lišky do polí

Variace na hru Siamská dvojčata (Neuman, 2014, str. 114)

Libreto: Samson pochytil 300 lišek, svázal je ocasy k sobě a se zapálenou loučí je poslal do polí s úrodou Pelištějců.

Charakter hry: spolupráce

Pomůcky: Každá dvojice si nese šátek nebo opasek, případně popruh.

Pravidla hry: Otec a syn se postaví vedle sebe, šátkem nebo opaskem si pevně ve výši kotníku svážou nohy, které mají u sebe – pravou jednoho s levou druhého. Tím vytvoří nerozlučný pár – svázané lišky. Takto propojeni absolvují překážkovou dráhu nebo celý úsek na další stanoviště.

Lev ve vinici

Libreto: Samsona ve vinici napadne lev. Samson ho popadne za tlamu a holýma rukama ho roztrhne jako kůzle. Samson musel prokázat odvahu, mrštnost, obratnost i sílu.

Charakter hry: Lanová aktivita, zajištěné lezení na strom nebo skálu

Pomůcky: Sedáky, lana, jistící prvky, helmy pro dvě stanoviště, vhodné stromy nebo skála; 2 zkušené instruktory; pro každého syna figurka lva

Pravidla hry: Syn je upoután do sedáku, zajištěn dvojím jištěním leze na vysoký strom, na kterém je umístěna „lvi tlama“. Po dosažení cíle dolů přináší figurku lva, kterou si nechává. Primární jištění prování po instruktáži otec, sekundární jištění instruktor.

Oslepený Samson

Libreto: Samson je zotročen a oslepen, přitom vykonává těžkou práci. Slepý se nechává odvést mezi sloupy domu a přináší zkázu Pelištějcům. Musel projevit důvěru chlapci, který ho vedl na správné místo.

Charakter hry: hra na důvěru

Pomůcky: šátek pro každou dvojici

Pravidla hry: Nejprve si oči zaváže syn, postaví se zpříma a pomalu padá vzad. Otec a instruktor jeho pád vzad včas zastaví – nejprve hned v počátku pádu, postupně pád trvá déle a déle. Syn musí po celou dobu pádu i zachycení zůstat toporně napnutý.

Ve druhé fázi hry si oči zaváže otec a nechá se synem provést překážkovou dráhou na další stanoviště. Ani otec ani syn po celou cestu nemluví.

Samson a vysazená brána

Libreto: Samson byl na návštěvě za milenkou, Pelištejci se o tom dozvěděli a chtěli ho za úsvitu zabít. Samson je přechytračil, od milenky odešel o půlnoci, vysadil z pantů zavřenou městskou bránu a odnesl ji na nedaleký kopec.

Charakter hry: fyzicky náročná, podporuje spolupráci

Pomůcky: vhodný terén – příkrá stráň nebo sráz, 2x velká traktorová pneumatika

Pravidla hry: Otec a syn společnými silami dopraví jednu pneumatiku nahoru na stráň a zase zpět.

Zed' nářků

Libreto: Zed' nářků je nejposvátnější místo židů – pozůstatek velké chrámové hradby z počátku letopočtu. Je místem modlitby, ale i smutku nad zničením chrámu.

Charakter hry: retrospektivní, prostředek reflexe

Pomůcky: Několik archů balicího papíru nebo archů na flipchart. fixy.

Pravidla hry: Papíry jsou v sobotu večer vylepeny na jednu stěnu Pellarky, kdokoli může na papír zaznamenat své dojmy z víkendu, vzkazy pro další účastníky, vzkazy pro otce (syna).

Ulička důvěry

Převzato z (Neuman, 2014, str. 150)

Charakter hry: budování důvěry, odvaha, odhad situace

Pravidla hry: hráči vytvoří dvojřad čelem k sobě, asi ve vzdálenosti 80 cm od sebe. Všichni předpaží. Dobrovolník se postaví asi 15m od začátku dvojřadu a rozběhne se plnou rychlostí do uličky důvěry. Hráči podle svého odhadu a odvahy na poslední chvíli zdvihají ruce a tím uvolňují běžci průchod – je to jakási „mexická vlna“, která běží těsně před běžcem.

Než vyběhne, kontroluje běžec situaci otázkou: „Jste připraveni?“. Hráči v uličce potvrzují: „Jsme připraveni, poběž!“ . Běžec odsouhlasí: „Běžím!“ a rozběhne se k uličce.

Bezpečnost: Plně se soustředit, odhadovat rychlost běžce a rychle vzpažovat

Reflexní kolečko

Hra Jak bylo (Neuman, 2014, str. 321):

„Hodnotící hra ve třech kolech. Sedí se v kruhu. V prvním kole každý hráč stručně řekne, co se mu vůbec nelíbilo nebo co se vůbec nepovedlo. Ve druhém kole se každý vysloví k tomu, co se podle jeho názoru povedlo a bylo dobré. První dvě kola nejsou diskusní. Ve třetím kole se každý snaží zaujmout k tomu, co bylo řečeno, své stanovisko.“

7.2.4 Přednášky a skupinky

Přednáška 1 – Bojovník a milovník Samson

V příběhu Samson na první pohled vystupuje jako válečník a bojovník – v síle Hospodinova ducha pobil více než tisíc Pelištejců. Zároveň je zajímavý jeho vztah k ženám – dalo by se říci, že si vždy vybírá tu nesprávnou, která ho zrazuje – ať už jako zákonitá manželka, nebo jako milenka. Oba tyto aspekty příběhu rezonují s tématy dospívání a adolescence, jak byly popsány v kapitole 3 – přijetí vlastní identity, sexuality a zvládnutí agresivity (respektive její sublimace v pozitivní projevy).

Zpracování přednášky může být inspirováno knihou Richarda Rohra *Stát se moudrým mužem*, kde je nastíněn koncept 4 základních mužských archetypů (bojovník, král, mudrc a milovník) včetně jejich negativních interpretací (Rohr, 2007, str. 135 – 145)

Přednáška 2 – Chybějící otec, chybující syn

V příběhu o Samsonovi je nastíněn i vztah otce k synovi. Nejprve je to bezpodmínečná podpora – otec Manóach se vyptává Hospodinova posla, jak o chlapce správně pečovat, obětuje kůzle, syna radostně očekává a po narození podporuje. Pak přichází konflikt – Samson si vybírá „nepřijatelnou“ manželku z dcer nepřítelů, otec se musí podvolit a jménem Samsona vyjednat sňatek. Pak již otec ustupuje do pozadí a v příběhu se dále nevyskytuje.

Adolescence syna je obdobím osamostatňování, možná ještě doznívají konflikty z období puberty. Přirozeně dochází k názorovým střetům. Jsou nastoleny některé otázky:

Pro otce – jsem ochoten posunout charakter nevyváženého vztahu rodič – dítě na partnerský rovnocenný vztah? Dokáží si přiznat své výchovné chyby a omluvit se za ně?

Pro syny – Jak se postavím k otázce svobody, odpovědnosti, sebepojetí? Co mi brání být otci rovnocenným partnerem? Jaké vnitřní zranění potřebuji zahojit?

Inspiraci pro přednášku je možné čerpat z knihy Chybějící otec, chybující syn, autor Guy Corneau (Corneau, 2012).

Skupinky – synové

Práce ve skupince synů probíhá pod patronací jednoho z instruktorů. Cílem je budovat důvěru ve skupince, podporovat otevřenost a hledání upřímného pohledu na svůj život. Zároveň se zbavit ostychu nebo obavy z odsouzení. Vše, co na skupince zazní, je důvěrné a nevynáší se nikam jinam. Je vhodné na začátku skupinky zopakovat krátké představení se.

Pro inspiraci k diskusi dostávají synové vytištěné následující otázky:

- 1) Třemi slovy zkus vyjádřit, kdo jsi.
- 2) Děláš to, co bys dělat chtěl? Škola, koníčky, práce...
- 3) Co v přednášce Tě nejvíc oslovilo ve vztahu k Tvému otci? Kdy Ti táta nejvíce chyběl?
- 4) V čem bys chtěl být jako Tvůj otec a co naopak odmítáš?
- 5) Máš chuť vzít svůj život do vlastních rukou? Cítíš podporu od svého otce v tomto odhodlání?
- 6) Jak do Tvého života vstupují ženy – matka, přítelkyně, kamarádky...?

Skupinky – otcové

Moderování práce ve skupince otců se ujímá pověřený člen skupinky, zpravidla účastník chlapeckých setkání, který s tímto způsobem práce má zkušenost. Podobně jako u synů je třeba podporovat otevřenost, upřímnost k sobě samému a odvahu se sdílet – přiznání vlastního selhání není slabostí, ale stává se odrazovým můstkem pro změnu. Vše, co na skupince zazní, je důvěrné a nevynáší se nikam jinam. Je vhodné na začátku skupinky zopakovat krátké představení se.

Také otcové obdrží návodné otázky pro práci ve skupince:

- 1) Jak hodnotíš svůj vztah se svým otcem?

- 2) Je něco, co bys svému otci potřeboval sdělit? Může to být věc radostná i bolestná, vyslov ji tady a teď.
- 3) Jak jsi na tom teď, máš nějaké nesplněné touhy, něco, co Ti přináší neklid? Chceš, aby syn uskutečnil něco, co Ty jsi uskutečnit nemohl?
- 4) Co v přednášce Tě nejvíce oslovilo ve vztahu k Tvému synovi? Kde jsi nejvíce synovi chyběl?
- 5) Brání Ti něco v posunutí vašeho vztahu na partnerskou úroveň? Pokud ano, máš nápad, jak to řešit?

7.3 Závěrečný rituál vykročení na cestu

Závěrečný rituál probíhá v Pellarce, oheň v krbu, 3 instruktoři jsou připraveni před Pellarkou pro třetí část rituálu, všichni instruktoři jsou v dobových kostýmech (kočovníci). Vedoucí kurzu vede rituál průvodním slovem. Chlapci jsou svlečeni do půl těla a bosí, v tichu vstupují do posvátného rituálního prostoru. Chlapci stojí v kruhu, otec za synem.

Každou část rituálu nejprve předvádějí instruktoři, po nich postupně po kruhu každá dvojice otec – syn.

1) Trhání pout

„Samson byl třikráte spoután a třikrát se pout zbavil. Také my si neseme svá pouta, kterých se musíme zbavit, abychom nebyli zotročeni. V této části rituálu Ti Tvůj otec třikrát nasadí pouta a Ty se jich třikrát zbavíš. Otec ti poprvé ováže ruce koženým řemínkem se slovy: ‚Poprvé Ti nasazuji pouta ...‘ a pokud jste se dohodli na veřejné formě rituálu, doplní první zapsané pouto. Ty pouta přetrhneš se slovy: ‚Zbavuji se prvního pouta ...‘ a opět doplníš první pouto. Toto se opakuje třikrát, podruhé s konopným provazem, potřetí s koňskými žíněmi.

Prosím pomocníky aby předstoupili a ukázali rituál.“

Následuje ukázka rituálu od starších, kdy jeden reprezentuje otce, jeden syna.

2) Stříhání vlasů

„Samsonova síla od něj odstoupila a on byl vydán na milost a nemilost nepřítelům svého lidu. Stal se slabým jako chlapec. Také my se někdy zbavujeme své síly a sami

a slabí bojujeme se světem. Teď se připodobníš Samsonovi, bude Ti ustřížen pramen vlasů a naposledy se tak staneš chlapcem. Ustřížený pramen vlasů si schováš do váčku, který Ti dá starší pomocník. Ve správný čas se této připomínky chlapectví zbavíš a staneš se celým mužem.

Nyní se otec postaví za Tebe a položí Ti ruku na rameno – on bude Tvou oporou. Pak přistoupí pomocník a odstříhne Ti pramen vlasu se slovy: „Odnímám Ti tento pramen vlasů. Nyní jsi chlapec, prázdný a připravený přijmout něco nového“. Hlasitě odpovíš: „Jsem připraven“. Po vykonání rituálu se můžeš i s otcem posadit.

Prosím pomocníky, aby tuto část rituálu ukázali.“

3) Slepoty jako symbol neznámé cesty a důvěry v průvodce

„Samson byl slepý, ale nebyl bezmocný. S důvěrou, že ho Hospodin vyslyší, se nechal odvést na správné místo a přivolal na své nepřátele zkázu. Sám přitom obětoval vlastní život. I Tebe teď čeká zkouška důvěry – otec Ti zaváže oči a odvede Tě do temnoty, kde Tě čeká symbolická smrt, chlapec v tobě umírá. Pomocníci Tě pak přinesou zpět, uloží na karimatku a Ty v tichu (a modlitbě) budeš čekat na nový začátek. Tento rituál probíhá v mlčení. Prosím pomocníky o ukázkou.“

Otec vede oslepeného syna ven do tmy, mezi sloupy (polystyren), tyto sloupy syn bourá a při tom chlapec v něm symbolicky umírá, vydává se na novou cestu; tři pomocníci s otcem odnášejí „mrtvého“ chlapce na nosítkách zpět do Pellarky, pokládají ho na karimatku, chlapec má stále zavázané oči.

4) Probuzení a přijetí mezi čekatele

„Nyní jsi připraven vstoupit na novou cestu, na cestu k mužství. Přestal jsi být chlapcem a stal ses jinochem. Ještě nejsi v cíli, ale už znáš směr. Nyní já a Tvůj otec přistoupíme, pomůžeme Ti vstát a uvítáme Tě mezi jinochy.“

Vedoucí kurzu spolu s otcem pomáhají vstát mladému muži, snímají mu šátek z očí a vítají ho na cestě k mužství chlapským objetím a slovem „Vítej“. Tímto objetím je mladík přivítán také ve skupině již probuzených – prvního pomocník vítá objetím a slovy: „Vítej bratře“.

5) Závěrečný společný zpěv staročeského chorálu Svatý Václave

„Nyní jste zakusili objetí, kterým se naši předkové nejen vítali, ale také utvrzovali své bratrství před bitvou. Nyní se postavíme do kruhu rameno na rameni jako chlapi a zazpíváme hymnu českých chlapů – svatováclavský chorál“.

Všichni stojí v kruhu, otec vedle syna, rameno na rameni, objímají se kolem ramen. Zpívají se 3 sloky chorálu.

Po zpěvu chorálu vedoucí vyzve přítomné, aby se ještě na chvíli usadili a uvede Zed' nářků. Pak všechny pozve na hostinu – grilované selátko.

8 Diskuze a závěr

8.1 Diskuze

Při koncipování své bakalářské práce jsem se nejprve pokusil shromáždit a popsat teoretická východiska. Z toho vyplynulo zařazení kapitoly 3 o psychickém a sociálním vývoji jednotlivce v obdobích života dotýkajících se tématu práce. Již při práci s autory z oblasti vývojové psychologie (Říčan, 1990; Matějček, 2014) jsem měl na zřeteli vývoj vztahu mezi otcem a synem, tedy interpersonální aspekty vývoje. Předpokládal jsem, že pro sestavení použitelného programu pro víkend otce se synem musím vycházet z fyzických a psychických dispozic účastníků, které jsou determinovány obecnějšími zákonitostmi psychického, fyzického a sociálního vývoje. Tento předpoklad se mi potvrdil.

Při práci se zdroji jsem zaznamenal zřetelný posun v pohledu na význam otcovské figury ve vývoji mladého muže. Zatímco dřívější literatura (Říčan, 1990) zdůrazňuje význam úplné rodiny pro zdravý vývoj jednotlivce, novější publikace (Matějček, 2014; Biddulph, 2008; Corneau, 2012) akcentují vliv otce na vývoj chlapce a mladého muže.

Další část práce mapuje akce pro otce a syny v ČR i v zahraničí. Vycházel jsem z osobní zkušenosti s Víkendem pro otce s dospívajícím synem I. (Centrum pro rodinu, 2022) a doplnil jsem kategorizaci akcí podle zaměření. Při rešerši zahraničních akcí jsem konstatoval podobnost s akcemi pořádanými v ČR. Později, při hledání zdrojů k rituálům, jsem zjistil, že existují i akce typu ROP (Rite of Passage – přechodové rituály), které některé prvky her v přírodě využívají (Fathering Adventures, 2022).

Jedním z dílčích cílů mé práce bylo zhodnocení významu her v přírodě v rámci víkendu pro otce s dospívajícím synem. Protože charakter hodnocené akce (Centrum pro rodinu, 2022) v základních rysech odpovídá koncepci kurzů z Prázdninové školy Lipnice (Franc, Zounková a Martin, 2007), mohu konstatovat, že využití her v přírodě je důležitou součástí víkendů pro otce se synem. Hry v přírodě (Neuman, 2014) přinášejí prvek dobrodružství, prohlubují zážitky a pozitivně přispívají k atmosféře akce. Výzvové aktivity (lezení po stromech, slaňování apod.) nutí účastníky opustit svoji komfortní zónu a tím vytvářejí prostor pro osobní změnu a růst. Je třeba si uvědomit, že hry v přírodě, jakkoli jsou v programu důležité, mají z mého pohledu jen podpůrnou funkci, kulminačním bodem je rituál, uvedený v programu v sobotu večer.

V počátcích práce jsem kapitolu o rituálech vnímal jako nutnou, nikoli však zásadní část mé práce. Postupně jsem pronikal do významu a stavby rituálů (Gennep, 2018; Řehořková, 2022;

Villoldo 2020), až jsem dospěl k přesvědčení, že právě rituál je ta část programu, která víkend pro otce s dospívajícím synem odlišuje od běžné zážitkové akce. Toto přesvědčení je odvozeno od pochopení hlavního cíle víkendů pro otce se synem – nejde „jen“ o to strávit spolu čas, zabavit se, unavit se, více se poznat. Cílem víkendu je vnitřní proměna všech zúčastněných. A tuto schopnost trvalé změny poskytuje pouze promyšlený a působivý rituál. V něm se protínají přípravné fáze víkendu – budování důvěry, otevřenosti, prohlubování vztahu s otcem, fyzická únava, intenzivní zážitky. Přechodovým rituálem prochází syn, ale otec je garancí, že po návratu do běžného života je tato změna akceptována nejbližším okolím syna – ačkoli vnější změna nemusí být viditelná, svým novým přístupem k synovi otec vnitřní změnu potvrzuje.

Neuman (2014) v typologii her uvádí kategorii „závěrečné hry a ceremoniály“, tyto hry mají být vyvrcholením celého programu. Nepracuje však přímo s rituálem (v tomto případě přechodovým rituálem), jak ho vnímá a popisuje Genep (2018) – se třemi fázemi odloučení, přechodu a přijetí. Na fakt podobnosti dobrodružných her a rituálů pokazuje Řehořková (2022) a já souhlasím s jejím závěrem, že rituál od dobrodružné hry odlišuje především třetí fáze rituálu (přijetí), která u dobrodružných her chybí.

Rituál samotný je možné také vnímat jako hru s výraznými charakteristikami mimikry,

Toto přesvědčení o významu rituálu se mi potvrdilo i při budování programu pro tento typ akce. Ústřední téma, jednotlivé zařazené hry, kulminace dramaturgických vln (Franc, Zounková a Martin, 2007) a časový harmonogram se propojují ve večerním programu – program tedy respektuje „dramaturgický oblouk“ (Franc, Zounková a Martin, 2007). Použití rituálu jako vrcholu akce je také v souladu s cílem víkendu, jiný typ zakončení (např. psychologická hra) by cíl nemohl naplnit.

V souladu s literaturou se mi potvrdilo, že prvním krokem při tvorbě programu víkendu musí být práce na hlavním tématu (Franc, Zounková a Martin, 2007). Teprve když jsem měl představu o smyslu a provedení večerního rituálu, mohl jsem jednotlivé bloky programu plnit příslušnými hrami – určit blok pro zařazení fyzicky náročné hry (30 košil), toto obklopit programem s nižší fyzickou aktivitou (skupinky, Po stopách Samsona), ale psychicky náročnější. I pro relativně dlouhou odpolední hru jsem mohl naplánovat změnu rytmu zařazením různých typů aktivit.

8.2 Závěr

Hry v přírodě a dobrodružné hry jsou významnou součástí víkendového programu pro otce s dospívajícím synem, protože pomáhají utvářet atmosféru víkendu, podporují spolupráci a přinášejí silné zážitky. Přesto mají jen podpůrnou funkci, protože vrcholem celého programu je přechodový rituál vykročení na cestu k dospělosti.

Seznam obrázků

Obr. 1	Ideální dramaturgická vlna převzato z (Franc, Zounková a Martin, 2007, str. 36)	44
Obr. 2	Příklad dramatického oblouku, převzato z (Franc, Zounková a Martin, 2007, str. 37)	45

Použitá literatura

1. ATKINSONOVÁ, Rita L. a kol. *Psychologie*. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a.s., 1995.
ISBN 80-85605-35-X
2. BAKALÁŘ, Eduard. *Psychohry – moderní společenské hry s psychologickou tematikou*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1989. 296 s.
ISBN 80-204-0079-6
3. *Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona*. Český ekumenický překlad. 7. přeprac. vyd. Praha: Česká biblická společnost, 1996.
ISBN 80-85810-11-5
4. BIDDULPH, Steve. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. 139 s.
ISBN 978-80-7367-496-0
5. CAILLOIS, Roger. *Hry a lidé*. Praha: Nakladatelství Studia Ypsilon, 1998. 216 s.
ISBN: 80-902482-2-5
6. Centrum pro rodinu. *Víkend pro otce s dospívajícím synem*. [online]. [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://centrumprorodinu.cz/OtecSyn.html>
7. CORNEAU, Guy. *Chybějící otec, chybující syn*. Praha: Portál, s.r.o., 2012. 192 s.
ISBN 978-80-262-0075-8
8. Český statistický úřad. *Naděje dožití a pravděpodobnost úmrtí*. [online]. [cit. 2022-12-08]. Dostupné z: https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/cs/index.jsf?page=vystup-objekt&pvo=DEMD002&z=T&f=TABULKA&skupId=1289&katalog=32592&pvo=DEMD002&c=v3~8_RP2021
9. DOBSON, James. *Výchova chlapců*. 1. vyd. Praha: Návrat domů, 2003.
ISBN 80-7255-082-9
10. Fathering Adventures. *Guided Rite of Passage Programs for Teenage Sons (and older), and Their Dads, or Father Figures*. [online]. [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://fatheringadventures.com.au/rite-of-passage-son-and-father-adventures>
11. FRANC, Daniel, ZOUNKOVÁ, Daniela, MARTIN, Andy. *Učení zážitkem a hrou*. 1. vyd. Brno: Computer Press, a.s., 2007.
ISBN 978-80-251-1701-9
12. VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály*. Praha: Portál, s.r.o., 2018.
ISBN 978-80-262-1374-1
13. HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha: Česká Typografie a.s., 1993.
ISBN 80-90 15 49-0-5.
14. Chlapi.cz. [online]. [cit. 2022-11-30]. Dostupné z: <https://chlapi.cz/>
15. KUČERA, Pavel. *Otec a syn*. [online]. [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.otecasyn.com/>

16. LANGMEIER, Josef, MATĚJČEK, Zdeněk. *Člověk známý neznámý*. Praha: MLADÁ FRONTA, 1959
17. MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. 6. vyd. Praha: Portál, 2013. 144 s. ISBN 978-80-262-0519-7
18. MATĚJČEK, Zdeněk. *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, a.s., 2005. 184 s. ISBN 80-247-0870-1
19. NEUMAN, Jan. *Dobrodružné hry a cvičení v přírodě*. 7. vyd. Praha: Portál, 2014. 328 s. ISBN 80-7178-218-1.
20. PETRÁČKOVÁ, Věra, KRAUS, Jiří a kol. *Akademický slovník cizích slov*. (Praha): ACADEMIA, 1998. ISBN 80-200-0607-9
21. ROHR, Richard. *Stát se moudrým mužem*. Brno: Cesta, 2007. ISBN 978-80-7295-097-3
22. ŘEHOŘKOVÁ, Kateřina. *Přechodové rituály*. [online]. [cit. 2022-11-29]. Dostupné z: https://theses.cz/id/spkn8m/Katerina_Rehorkova_Prechodove_ritualy_Psychologie_2020.pdf
23. ŘÍČAN, Pavel. *Cesta životem*. Praha: Panorama, 1990. 440 s. ISBN 80-7038-078-0.
24. *SLOVNÍK CIZÍCH SLOV*, [online]. © 2005-2012. ABZ.CZ. [cit. 28.11.2022]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/>
25. The Character Company. *Dad's & Lad's Weekend Camp*. [online]. [cit. 2022-11-03]. Dostupné z: <https://www.thecharactercompany.co.za/events-1/dads-lads-weekend-camp>
26. VILLOLDO, Alberto. *Přechodové rituály*. Praha: MAITREA a.s., 2020 ISBN 978-80-7500-508-3
27. ZAPLETAL, Miloš. *Velká encyklopedie her Hry v přírodě*. Praha: Olympia, 1985

Příloha 1: Biblický příběh Samsona

Soudců 13

¹Izraelci se dále dopouštěli toho, co je zlé v Hospodinových očích. Proto je Hospodin vydal na čtyřicet let do rukou Pelištejců.

²Byl jeden muž ze Soreje, z danovské čeledi, jménem Manóach. Jeho žena byla neplodná a nerodila. ³I ukázal se té ženě Hospodinův posel a řekl jí: „Hle, ty jsi neplodná, nerodila jsi, avšak otěhotníš a porodíš syna. ⁴Proto se teď měj na pozoru: nepij víno ani opojný nápoj a nejez nic nečistého. ⁵Hle, otěhotníš a porodíš syna, ale jeho hlavy se nesmí dotknout břitva; ten chlapec bude od mateřského života Boží zasvěcenec. On začne vysvobozovat Izraele z rukou Pelištejců.“ ⁶Žena přišla povědět svému muži: „Přišel ke mně muž Boží; vypadal jako Boží posel, tak byl hrozný. Ani jsem se ho nezeptala, odkud je, a on mi své jméno nepověděl. ⁷Řekl mi: „Hle, otěhotníš a porodíš syna. Nepij teď víno ani opojný nápoj a nejez nic nečistého, protože ten chlapec bude od mateřského života až do dne své smrti Boží zasvěcenec.““

⁸Manóach prosil Hospodina: „Dovol prosím, Panovníku, nechť k nám znovu přijde muž Boží, kterého jsi poslal, a poučí nás, co máme dělat s chlapcem, který se má narodit.“ ⁹Bůh Manóacha vyslyšel a Boží posel přišel znovu k té ženě, právě když seděla na poli a její muž Manóach nebyl s ní. ¹⁰Žena rychle běžela povědět o tom svému muži. Řekla mu: „Ukázal se mi ten muž, který ke mně onedlou přišel.“ ¹¹Manóach šel hned za svou ženou, přišel k tomuto muži a otázal se ho: „Jsi ty ten muž, který mluvil k této ženě?“ On odpověděl: „Jsem.“ ¹²Manóach řekl: „Nuže, až se splní tvá slova, na co je nutno u toho chlapce dbát a co s ním máme činit?“ ¹³Hospodinův posel Manóachovi odpověděl: „Ať se žena varuje všeho, o čem jsem jí řekl. ¹⁴Ať neokusí ničeho, co pochází z vinné révy. Nesmí pít víno ani opojný nápoj ani jíst něco nečistého. Ať bedlivě dbá na všechno, co jsem jí přikázal.“ ¹⁵Manóach řekl Hospodinovu poslu: „Dovol, abychom tě zdrželi a připravili ti kůzle.“ ¹⁶Ale Hospodinův posel Manóachovi odpověděl: „I kdybys mě zdržel, nejedl bych z tvého pokrmu. Chceš-li však připravit zápalnou oběť, obětuj ji Hospodinu.“ Manóach totiž nevěděl, že je to posel Hospodinův. ¹⁷Manóach se ještě Hospodinova posla zeptal: „Jaké je tvé jméno? Rádi bychom tě poctili, až se splní tvá slova.“ ¹⁸Ale Hospodinův posel mu odpověděl: „Proč se ptáš na mé jméno? Je podivuhodné.“

¹⁹Manóach vzal tedy kůzle a oběť přídavnou a obětoval na té skále Hospodinu a ten před Manóachem a jeho ženou učinil podivuhodnou věc: ²⁰Když totiž vystupoval plamen z oltáře

k nebi, vystoupil v plameni z oltáře i Hospodinův posel. Jak to uviděli Manóach a jeho žena, padli tváří k zemi. ²¹Potom se už Hospodinův posel Manóachovi a jeho ženě neukázal. Tehdy Manóach poznal, že to byl posel Hospodinův, ²²a řekl své ženě: „Určitě zemřeme, neboť jsme viděli Boha.“ ²³Jeho žena mu však odpověděla: „Kdyby nás chtěl Hospodin usmrtit, nepřijal by od nás oběť zápalnou ani přídavnou, nebyl by nám toto všechno ukázal, ani by nám teď neoznámil něco takového.“ ²⁴I porodila ta žena syna a dala mu jméno Samson. Chlapec vyrostl a Hospodin mu žehnal. ²⁵A duch Hospodinův ho začal ponoukat v Danovském táboře mezi Soreou a Eštaólem.

Soudců 14

¹Samson sestoupil do Timnaty a spatřil v Timnatě ženu z pelištejských dcer. ²Když se vrátil, sdělil svému otci a matce: „V Timnatě jsem spatřil ženu z pelištejských dcer. Nuže, vezměte mi ji za ženu!“ ³Ale otec s matkou mu bránili: „Což není žádná mezi dcerami tvých bratří a všeho mého lidu, že si jdeš pro ženu mezi pelištejské neobřezance?“ Samson však svému otci odpověděl: „Vezmi pro mne tuto, protože to je v mých očích ta pravá!“ ⁴Otec s matkou netušili, že je to od Hospodina, že hledá záminku proti Pelištejcům; toho času totiž vládli nad Izraelem Pelištejci.

⁵I sestoupil Samson s otcem a matkou do Timnaty. Když přišli k timnatským vinicím, vyskočil náhle proti němu řvoucí mladý lev. ⁶Tu se ho zmocnil duch Hospodinův, že jej holýma rukama roztrhl jako kůzle. Otcí ani matce nepověděl, co udělal. ⁷Pak sestoupil dolů, aby se domluvil s tou ženou; v Samsonových očích to byla ta pravá. ⁸Když opět za čas šel, aby si ji vzal, odbočil podívat se na zabitého lva. A hle, ve lví zdechlině bylo včelstvo a med.

⁹Nabral si jej do hrsti a cestou jej jedl. Zašel k otci a matce a dal i jim, aby jedli; ale nepověděl jim, že med vybral ze lví zdechliny. ¹⁰I sestoupil jeho otec k té ženě a Samson tam uspořádal hostinu, jak to mládenci dělávali. ¹¹Jakmile ho uviděli, vybrali třicet družbů, aby byli s ním. ¹²Samson jim řekl: „Chci vám dát hádanku. Jestli mi ji dokážete za sedm dní hostiny rozluštit a uhodnete její smysl, dám vám třicet košil a třicately sváteční šaty. ¹³Jestli mi ji však nebudete moci rozluštit, dáte vy mně třicet košil a třicately sváteční šaty.“ Souhlasili s ním: „Dej nám svou hádanku, ať si ji poslechneme.“ ¹⁴Řekl jim tedy:

„Ze žrouta vyšel pokrm,
ze siláka vyšla sladkost.“

¹⁵Po tři dny nebyli s to hádanku rozluštit. Sedmého dne navedli Samsonovu ženu: „Přemluv svého muže, ať nám hádanku prozradí! Jinak tě i s domem tvého otce upálíme. To jste nás sem pozvali, abyste nás obrali?“ ¹⁶I vyčítala ta žena s pláčem Samsonovi: „Chováš vůči mně jenom nenávisť, nemáš mě rád! Dals hádanku synům mého lidu a neprozradil jsi mi ji.“ Odpověděl jí: „Ani svému otci a své matce jsem ji neprozradil, a tobě bych ji měl prozradit?“ ¹⁷Ale ona na něj s pláčem naléhala po celých sedm dní hostiny, že jí to sedmého dne prozradil. Tolik ho obtěžovala. A ona prozradila hádanku synům svého lidu. ¹⁸Sedmého dne, ještě před západem slunce, mu řekli mužové města:

„Co je sladší než med,
co je silnější než lev?“

Odpověděl jim:

„Kdybyste neorali mou jalovici,
moji hádanku byste neuhodli.“

¹⁹Tu se ho zmocnil duch Hospodinův, sestoupil do Aškalónu a pobil tam třicet mužů. Pobral jim jejich výstroj a dal sváteční šaty těm, kdo rozluštili hádanku. S planoucím hněvem se pak vrátil do otcovského domu.

²⁰Samsonovu ženu dostal jeden z družbů, který mu byl druhem.

Soudců 15

¹Po nějakém čase, ve dnech, kdy se žala pšenice, navštívil Samson svou ženu a přinesl darem kozlíka. Řekl: „Rád bych vešel do pokojíku ke své ženě.“ Ale její otec mu nedovolil vejít ²a namítl: „Myslíl jsem, že k ní chováš nenávisť, tak jsem ji dal tvému družbovi. Což není její mladší sestra hezčí? Může být tvá místo ní!“ ³Ale Samson jim odpověděl: „Tentokrát budu vůči Pelištejcům bez viny, když jim provedu něco zlého.“ ⁴Odešel a pochytil tři sta lišek. Potom vzal pochodně, otočil vždy dvě lišky ocasy k sobě a mezi ně připevnil pochodeň. ⁵Pochodně zapálil a lišky pustil do nepožatého obilí Pelištejců. Zapálil jak kopky, tak nepožaté obilí, dokonce i vinice a olivy. ⁶Pelištejci se vypyтали: „Kdo tohle udělal?“ Rozkřiklo se: Samson, zeť Timnaťana, za to, že mu vzal ženu a dal ji jeho družbovi. I přitáhli Pelištejci a upálili ji i s jejím otcem. ⁷Tu jim Samson řekl: „Když takhle jednáte, neustanu, dokud nad vámi nevykonám pomstu.“ ⁸Bil je hlava nehlava a způsobil jim zdrcující porážku. Potom sestoupil a usadil se ve skalní strži Étamu.

⁹Ale Pelištejci přitáhli a utábořili se v Judsku; rozložili se v Lechí. ¹⁰Judští muži se ptali: „Proč jste na nás přitáhli?“ Odpověděli: „Přitáhli jsme spoutat Samsona a naložit s ním stejně, jako on nakládal s námi.“ ¹¹I sestoupilo tři tisíce judských mužů ke skalní strži Étamu a řekli Samsonovi: „Copak nevíš, že nad námi vládnu Pelištejci? Cos nám to provedl?“ Odvětil jim: „Jak jednali oni se mnou, tak jsem já jednal s nimi.“ ¹²Řekli mu: „Sestoupili jsme, abychom tě spoutali a vydali do rukou Pelištejců.“ Samson je požádal: „Odpřísáhněte mi, že se na mě nevrhnete vy sami!“ ¹³Přislíbili mu: „Nevrhne se na tebe. Jenom tě pevně spoutáme a vydáme do jejich rukou, určitě tě neusmrtíme.“ Spoutali ho dvěma novými provazy a odvedli ho od skály. ¹⁴Když přišel do Lechí, Pelištejci ho přivítali válečným pokřikem. Tu se ho zmocnil duch Hospodinův a provazy na jeho pažích byly jako nitě, které sežehl oheň. Pouta mu na rukou povolila. ¹⁵Našel čerstvou oslí čelist, popadl ji do ruky a pobil jí tisíc mužů. ¹⁶I řekl Samson:

„Oslí čelistí jsem pobil hromadu, dvě hromady,
oslí čelistí jsem pobil tisíc mužů.“

¹⁷Když domluvil, odhodil čelist. To místo nazval Rámat-lechí (to je Výšina čelisti) . ¹⁸Dostal pak nesmírnou žízeň a volal k Hospodinu. Řekl: „Ty jsi způsobil skrze svého služebníka toto velké vysvobození. A teď mám umřít žízní a upadnout do rukou neobřezanců?“ ¹⁹I rozpořtil Bůh skalní kotlinu v Lechí a vytryskla z ní voda. Napil se, okřál na duchu a ožil. Proto nazval to místo Pramen volajícího; ten je v Lechí dodnes. ²⁰Soudil Izraele za dnů Pelištejců po dvacet let.

Soudců 16

¹Pak se Samson odebral do Gázy. Spatřil tam ženu nevěstku a vešel k ní. ²Obyvatelům Gázy bylo oznámeno: „Přišel sem Samson.“ Obcházeli kolem a číhali na něho celou noc v městské bráně. Po celou noc tiše vyčkávali. Řekli: „Až nastane jitra, zabijeme ho.“ ³Ale Samson ležel jen do půlnoci. O půlnoci vstal, vysadil křídla vrat městské brány s oběma veřejemi, vytrhl je i se závorou, vložil si je na ramena a vynesl je na vrchol hory ležící směrem k Chebrónu.

⁴Potom se zamiloval do ženy v Hroznovém úvalu. Jmenovala se Delíla. ⁵I přišla k ní pelištejská knížata se žádostí: „Hleď na něm vymámit, v čem spočívá jeho veliká síla, jak bychom ho přemohli a spoutali a zneškodnili. Každý z nás ti dá tisíc sto šekelů stříbra.“ ⁶Delíla tedy naléhala na Samsona: „Prozrad' mi přece, v čem spočívá tvá veliká síla a čím tě spoutat, abys byl zneškodněn?“ ⁷Samson jí řekl: „Kdyby mě spoutali sedmi syrovými

houžvemi, které ještě nevyschly, zeslábl bych a byl bych jako kterýkoli člověk.“⁸ Pelištejská knížata jí donesla sedm syrových houžví, které ještě nevyschly, a ona ho jimi spoutala.⁹ Přitom u ní v pokojíku na něj číhali. Pak křikla na Samsona: „Samson, jdou na tebe Pelištejci!“ Tu zpřetrhal houžve, jako se trhá šňůrka z koudelky, když ji sežehne oheň, a nevyšlo najevo, v čem spočívá jeho síla.¹⁰ Delíla naléhala na Samsona: „Vidíš, jak jsi mě obelstil a vykládals mi lži. Teď mi však prozrad', čím bys mohl být spoután.“¹¹ Odpověděl jí: „Kdyby mě pevně spoutali novými provazy, jichž se dosud nepoužilo, zeslábl bych a byl bych jako kterýkoli člověk.“¹² I vzala Delíla nové provazy, spoutala ho jimi a křikla na něho: „Samson, jdou na tebe Pelištejci!“ Přitom v pokojíku na něj číhali. Tu strhal provazy s paží jako nitě.¹³ Delíla vyčítala Samsonovi: „I teď jsi mě obelstil a vykládáš mi lži. Prozrad' mi, čím bys mohl být spoután!“ Odpověděl jí: „Kdybys vpletla mých sedm pramenů vlasů do osnovy.“¹⁴ Učinila tak, upevnila kolíkem a křikla na něho: „Samson, jdou na tebe Pelištejci!“ Procítl ze spánku a vytrhl kolík, vratidlo i osnovu.¹⁵ Zase mu vytýkala: „Jak můžeš říkat: ‚Miluji tě,‘ když tvé srdce není při mně! Už třikrát jsi mě obelstil a neprozradils mi, v čem je tvá veliká síla.“

¹⁶Když ho po celé dny obtěžovala svými řečmi a dotírala na něho, že z toho byl až k smrti unaven, ¹⁷otevřel jí své srdce dokořán a řekl jí: „Nikdy se nedotkla mé hlavy břitva, protože jsem od života své matky Boží zasvěcenec. Kdybych byl oholen, má síla by ode mne odstoupila, zeslábl bych a byl bych jako každý člověk.“¹⁸ Delíla viděla, že jí otevřel své srdce dokořán, a poslala pelištejským knížatům vzkaz: „Tentokrát přijďte, neboť mi otevřel své srdce dokořán.“ Pelištejská knížata k ní tedy přišla a přinesla s sebou stříbro.¹⁹ Ona ho uspala na klíně, zavolala jednoho muže a dala oholit sedm pramenů vlasů na jeho hlavě. Tak se stala příčinou jeho ponížení. Jeho síla od něho odstoupila.²⁰ Křikla: „Samson, jdou na tebe Pelištejci!“ Procítl ze spánku a pomyslel si: „Dostanu se z toho jako dosud vždycky a pouta setřesu.“ Nevěděl, že Hospodin od něho odstoupil.²¹ Pelištejci se ho zmocnili, vypíchli mu oči a odvěkli ho do Gázy, kde ho spoutali dvojítm bronzovým řetězem. Ve vězení musel mlít.²² Ale vlasy na hlavě mu začaly hned po oholení dorůstat.²³ Pelištejská knížata se shromáždila, aby obětovala velkou oběť svému bohu Dágonovi a aby se oddala radovánkám. Řekli:

„Náš bůh nám vydal do rukou

Samsona, našeho nepřítele.“

²⁴Když ho lid viděl, vychvaloval svého boha. Volali:

„Náš bůh nám vydal do rukou

našeho nepřítele,
pustošitele naší země,
který mnoho našich skolil.“

²⁵Rozjařili se a křičeli: „Zavolejte Samsona, ať nám poslouží k nevázaným hrám!“ Zavolali tedy Samsona z vězení, aby si s ním nevázaně pohrávali. Postavili ho mezi sloupy. ²⁶Samson požádal mládence, který jej vedl za ruku: „Pusť mě, ať mohu ohmatat sloupy, na nichž budova spočívá, a opřít se o ně!“ ²⁷Dům byl plný mužů i žen, byla tam všechna pelištejská knížata. I na střeše bylo na tři tisíce mužů a žen, hodlajících přihlížet nevázaným hrám se Samsonem. ²⁸I volal Samson k Hospodinu a prosil: „Panovníku Hospodine, rozpomeň se na mne a dej mi prosím jen ještě tentokrát sílu, Bože, abych rázem mohl vykonat na Pelištejcích pomstu za svoje oči!“ ²⁹Pak Samson pevně objal oba prostřední sloupy, na nichž budova spočívala, a vzepřel se proti nim, proti jednomu pravicí a proti druhému levicí. ³⁰A řekl: „Ať zhynu zároveň s Pelištejci!“ Napnul sílu, a dům se zřítil na knížata i na všechny lid, který byl v něm, takže mrtvých, které usmrtil umíraje, bylo víc než těch, které usmrtil zaživa. ³¹I sestoupili jeho bratři a celý jeho dům, vynesli ho, vrátili se a pochovali ho mezi Soreou a Eštaólem v hrobě jeho otce Manóacha. Soudil Izraele po dvacet let.